

НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Адрес Редакції і Адміністрації:
Львів, Корняктів ч. 1.

З М І С Т :

Павський лист до польських єпископів	229
Дивне незрозуміння	231
<i>о. Др. Д. Дорожинський</i> : О процесях після нового Кодексу права канонічного	233
<i>о. Й. Скрутень ЧСВВ.</i> : Основи марійського культу	238
Сербська церква в нинішніх часах	242
<i>о. Др. Т. Галуцинський ЧСВВ.</i> : Значінне св. письма в проповідництві	248
Pontificium Institutum Orientale	257
<i>Свц. Олександр Коренець</i> : Христос в е- вангеліях — особа історична	260
Заклик до собратів священників	269
Загальні Збори Т-ва Катехитів	270
Нові книжки	272
Некрольоги	285
Всячина	276
Подяка	280
Жертви на „Священничий Дім“	282

ЛЬВІВ, 1921.

З друкарні „Діла“ Львів, Ринок ч. 10.

Від Адміністрації:

Слідуюче число „Ниви“ вийде в жовтні (поєдинче).

* * *

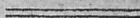
Предплату в наслідок дальшого спаду Мп. мусіли ми піднести до 600 Мп. річно. Просимо всіх предплатників негайно доповнити свої залеглости до висоти сеї квоти.

Повідомляємо Всеч. о. М. Даниловича (St. Louis, Спол. Держ.), що ми прийняли передплату, яку нам він вислав за 4-ох членів. Щиро дякуємо.

* * *

На Фонд „Ниви“ зложив: Всч. о. Йосиф Грицай з Колодіївки 200 Мп. і кличе: о. В. Бачинського в Жеребках і о. С. Стецька в Камінках.

Підчас декан. Соборчика Старо-Самбірського на внесення Всч. о. Івана Шпигаля зложили слідуочі об.: А. Бенцін 100 Мп., Н. Гарбовський 50 Мп., І. Стояловський 100 Мп., Ф. Ортинський 100 Мп., І. Криса 100 Мп., І. Ільницький 100 Мп., С. Козбур 100 Мп., Р. Ладижинський 100 Мп., о. П. Хаба 50 Мп. Vivant sequentes!

Н И В А

місячник посвячений церковним і суспільним справам.

Ч. 8—9. Львів, за серпень і вересень 1921. Рік XVI.

Виходить раз на місяць в обемі двох аркушів друку.

Ціна цього числа 100 М.

Адрес редакції і адміністрації: Львів, вул. Корняктів ч. 1.

Папський лист до польських єпископів.

Папа Бенедикт XV. вирядив до польських єпископів лист такого змісту:

„Улюбленим Синам Нашим: Александрови Св. Р. К. Кардиналови Презв. Каковському, Архієпископови Варшавському, Св. Р. К. Кардиналови Презв. Далборови, Архієпископови Гнезненському і Познанському і всім іншим Єпископам Польщі Бенедикт XV., Папа.

Улюблені Сино Наші! Всечесні Браття, поздоровлення і благословення апостольське.

З Вашого листу, який зложив Нам улюблений Син Наш Александер Каковський, Кардинал, Архієпископ Варшавський, на велику Нашу радість довідалися Ми про Ваше недавно відбуте зібранне, біля гробу св. Станислава, небесного покровителя Польщі, що недавно відбулося, і про резолюції, вирішені спільно, що мають на цілі добро душ повірених вашій опіці, які, благаємо Бога, щоби ласкаво, силою своєї ласки, дозволив впровадити в життя.

В тому ж письмі згадуєте про деякі докази прихильності, які Ми старалися виявити супроти польського народу. В дійсности з історії можна навести о много важніші і знаменитші свідоцтва особливої любови Апост. Столиці супроти польського народу, а яка то любов росла в міру, як чимраз то важкішим ставало положенне Польщі. Бо коли володарі держав клонилися до насильства і мовчки погоджувалися на знівечення політичної незалежности Польщі, Апост. Столиця одиноко заложила протест проти того. Коли найсвятіші права Поляків топтали тиранські уряди, і тайної і явної оборони підіймалася Апостольська Столиця, а коли врешті підчас останньої страшної війни найшлися такі, які думали,

що вистане для заспокоєння інтересів Польщі уділення їй приобіцяної певного роду автономії, Апостольська Столиця кількакратно і рішучо обстоювала при тому, що тільки повна і цілковита свобода, то є політична незалежність, потрібна Польщі і що треба доложити усіх зусиль, щоби повернути її до давньої, повної слави, національної гідності.

Отся наша палка любов у відношенню до Вашого народу, улюблені сини і всечесні Браття, знає тільки одні межі, а саме ті, які очеркує справедливість і обовязок. Бо коли народи борються поміж собою о власні інтереси, обовязком Римського Папи, батька усіх, є устоятися цілковито безсторонним, не фаворизуючим жадної зі сторін. Того принципу придержувалися римські папи заєдно і Ми також придержувалися його підчас останньої війни та недавно підчас плебісциту на Горішному Шлеську, не дивлючись на те, що говорять чи говоритимуть люди злої волі і не досить числючися з повагою Апостольської Столиці. А коли серед розпалених пристрастей, про що многократно поучує нас досвід, трапиться, що чиясь право буде знасилуване, той сам обовязок примушує нас до нагани і осудження насильства, без огляду на те, з чияї сторони походить.

Скоро отже супроти Вашої батьківщини ми переняті такими почуваннями, горячо бажаємо, щоби Польща як найскорше і найуспішніше переборолала труднощі звязані з її відродженням і як найскорше дійшла у відношенню до сусідів до таких мирових взаємин, яких вимагає її власне добро і розвиток. Для осягнення того багато може допомогти ваша і вашого духовенства праця і запобігливість, о скільки вони будуть удержані в межах церковного післанництва. А як духовенство, а головнє єпископи, мають заховатися в політичних справах, вказує письмо, яке Ми вирядили 10. лютого с. р. до бельгійських єпископів, а з якого доволі навести головний зміст, що коли з одного боку обовязком законоправної влади, покликаної до сього, є правління державою, з другого боку єпископи повинні заєдно пам'ятати на слова св. Павла до Жидів (V. 1): „Кожний найвисший священник вибраний з народу, поставлений для людей в тому, що належить до Бога“. В той спосіб для обох властей є зачеркнені межі їхньої діяльності.

З тої причини, як цивільні влади Польщі, для публичного добра краю повинні помагати духовенству, яке сповнює свої обовязки, і як ділали би на власну шкоду, ставляючи йому перепони чи труднощі в сповнюванню тих обовязків, хочаби самим управильнити відношення людей до Бога, так само єпископи і решта польського духовенства, як горожани краю, можуть користати зі своїх горожанських прав, одначе „як Христові слуги і завідателі Тайн Господніх“ (I. Кор. IV. 1.) не повинні мішатися в політичні справи, але захвалюючи словом і приміром послушенство законам і за-

рядженням світської влади, впливати на те, щоби всі придержувалися основ релігії і добрих обичаїв. В першу чергу нехай духовенство направить свою чуйність супроти протестантських сект і переворотних доктрин, що затроюють віру і добрі обичаї народу і не дозволить їм поширюватися, а старається поширити здорові кличі, головно — протиставлючи добру пресу злій. Врешті, що особливо повинно бути дорогим і святим карному священикови, хай не скуплять доказів любови другим братам у священстві, хочби ріжнилися політичними переконаннями, народністю чи обрядом.

Така двох влад заразом ріжність і згідність, яку поручає наука Церкви, показувалася завсіди спасенною і для горожан і для держав. Уповаючи, що вона буде такою і для польського народу, яко завдаток ласки Божої і свідоцтво нашої особливої прихильности уділяємо ласкаво Вам, улюблені Сини і всечесні Браття, як також Вашому духовенству і народови апостольське благословення.

В Римі, у св. Петра, дня 16. липня 1921 р.

ВЕНЕДИКТ XV., Папа.

Дивне незрозуміння.

Наша Редакція одержала від одного нашого предплатника-священика такий лист:

„Осміляюсь повідомити Вас, що я з рухом теперішної „Ниви“ не зовсім годжуся, і проте не бажаю бути її предплатником. З того, що читаю в Ниві, так і ярко виринає все одно й те саме: Ми, Українці, провинилися проти Бога, і тому мусимо за кару бути під чужим панованням. Між стрічками мож вчитати також се, що для нас вже всьо пропало; дякуймо Богу, що ми дістались під панованне народу, який є католицький. А вже в 5. числі Ниви Ви просто збещестили (стр. 154) наш народний рух за часів Хмельницького і Коліївщини, називаючи се бандитизмом. Чиж мало натерпівся наш народ від своїх гнобителів, що аж відповів повстаннем за Хмельницького і Гонти? Чиж можна з чистою совістю назвати сей рух так, як се Ви назвали? Я думаю, о. Редактор, що власне вся біда наша в тім, що маємо над собою все опікунів католицьких. Бож не всьо красне і добре, що має фірму католицьку. А що католицизму надуживається на нашу згубу, о тім знає мала дитина.“

Яке незрозуміння річи. Цілий тон сього листа чисто політичний, а „Нива“ не є політичним часописом, але церковним і в тому дусі писані її статті. Адже сам заголовок статті, на котру автор сього листа виразно покликється, свідчить, що її становище не є політичне, але мета-

фізично-богословське (сей заголовок: „З метафізики розвою народів“).

А ці два становища не є тотожні. Метафізично-богословське становище далеко глибше від політичного. Не слід тут се розвивати. Та мусимо зазначити, що „Нива“, яко церковний часопис, за садничо придержується метафізично-богословського становища, якого девізою є; „*Omnia restaurare in Christo*“. І особливо в нинішніх часах, коли політичні пристрасти так розбурхані, потреба нам трохи глибшого зміслу — треба нам глядіти на життя-буття „*sub specie aeternitatis*“, бо звідси більше й далше видно... Бо хоч яка була би наша політична сила, то колиб вона була основана на ложі, на несправедливості, жорстокості і т. д. яка нам була би з того користь? Де Атиля, Тамерлян, Турки і т. д.? Що вони позіставили по собі? Що дали світови? А що дав світови Христос (хоч він політично ніколи не був сильний)!

Инша річ, що є „церковні“, навіть католицькі, часописи (а щоби їх знайти, не треба аж за дев'яту гору іти), які в нинішніх часах національного, політичного розстрою, де лише можуть, там апотеозують всьо „своє“ (свій нарід, свою історію всі діла заміри і т. д.). Нема тут ріжниць між „політичним резонем“ а „метафізично-богословським резонем“.

„Нива“ вірна свому призначенню, не може піти за такими „церковними“ часописами.

Се отже вповні згідне зі становищем „Ниви“, і не тільки згідне, але одиноко вказане, щоби „Нива“ дійсно по християнськи просудила наше тяжке нещастя, яке не покидає нас від віків. Щож отже дивного, коли „Нива“ разураз підносить: що були і є також у нас самих причини того нещастя, і що треба нам (нашій суспільности) обновилися?... Атже навіть наші політичні часописи подібно — а нераз — висловлюються. А що поіменно відноситься до розвідки „З метафізики розвою народів“, то се приватна стаття, а не програмова стаття „Ниви“. Редакція навіть додала своєю нотку, що не вповні годиться з тою розвідкою, бо уважає її односторонною. Але що ся розвідка підносить многі цінні думки, тому її Редакція видрукувала.

Автор згадуваного листа під обухом нинішніх політичних, так тяжких для нас переживань, всюди хоче знайти політичне слово, політичний резон — на першому місці. Ось тому він хибно розуміє те, про що пишеться в „Ниві“. Се однак не може його оправдати, коли він імпутує напрямови „Ниви“ просто зрадницькі тенденції та повну ігноранцію в справі визискування „католицької фірми“ деякими католиками. Думаємо, що сей автор прочитував хіба тільки деякі стрічки в „Ниві“, а не всьо як належить. Ні отче! „Нива“ „між стрічками“ не голосить, „що для нас вже всьо пропало; дякуймо Богу, що ми дістались під панованне народу, який

є католицький“. Читайте ліпше! Адже колиб так було, як се Ви уявили собі, то часописи, ворожі нашому народови, виславлювали би „Ниву“ попід самі небеса... А воно якраз противно. Прецінь навіть та розвідка, котрій Ви імпуєте усе зле, кінчиться словами: „чим скорше рішимось на сю віднову, тим скорше діждемось красшої долі й Господнього благословення“.

А що до того, „що знає навіть мала дитина“, то воно дивне, що Ви, яко предплатник, який читає й критикує „Ниву“, не знаєте, що якраз „Нива“ завсіди демаскувала надужиття католицизму для нашої згуби та відпирала всі такі напади, звернені проти нас. Се вже одно з осіовних призначень „Ниви“, і тому кождочасна Редакція „Ниви“ мусить плисти тою струєю. А леж треба уміти читати! Або загалом: треба читати!

О. Д-р Г. К.

О. д-р Д. Дорожжінський.

О процесях

після нового Кодексу права канонічного.

(б. Дальше).

XX. О процесях супружних.

В тит. XX. кан. 1960—1993 подає новий Кодекс права канонічного особенні приписи, яких належить держати ся при супружних процесях що до: 1. приналежности судища (кан. 1960—1965), 2. устанавлення трибуналу (1966—1969), 3. права обжалованя супружества і жаданя розрішення від супружества правосильного (1970—1793), 4. переведеня доказів (1794—1982), 5. проголошеня процесу, заключеня справи і вироку (1983—1985), 6. відкликів (1986—1989) і 7. случаїв, винятих від доси наведених правил (1990—1992).

З огляду на се, що многі приписи і закони загальні, про які була згадка при попередних процесях церковних мусять бути примінені також при процесях супружних, хочем зібрати всі ті закони, так загальні, як особенні, і представити церковне судівництво при супружних процесях по можности в цілости.¹⁾

1. О судищу приналежнім.

Супружі справи крещених належать на основі власного і виключного права (*iure proprio et exclusivo*) Церкви до цер-

¹⁾ Зр. Dr. A. Kuecht, Grundriss des Eherechts, Freiburg i. Br. 1918. ст. 1881 сл.

ковних судів (1960). Лиш для чисто горожанських наслідків супружа державна власть єсть приналежною; спори в таких справах полишає Церков в засаді (si principaliter agantur) судам горожанським, застерігає собі однак також про них судити і рішати власною властію, если вони находять ся в річевій звязи з предметами єї приналежности (si incidenter et accessorie agantur — 1961; зр. 1016).

О справах супружих начальників держав, їх синів, дочок і законних наслідників судить Папа яко найвисший судія сам або на його порученє Конгрегація Кардиналів, Трибунал або особенна Комісія; розрішенє від несповненого супружества належить до Конгрегації Таїн, а справи відносячі ся до привілею Павлового до Конгрегації св. Офіції (1962; 1557). Тому ніякий низший судія не може провадити процесу в справах розрішеня від несповненого супружества без порученя Апост. Престола. Если однак приналежний судія власною властію перевів суд о неважности супружества по причині тілесної немочи і з того повстав доказ не немочи а тілесно еше несповненого супружества, то всі акта мають бути переслані до Конгрегації Таїн в ціли ужитя тихже при виданю вироку о правосильнім, но тілесно несповненим супружестві (1963). В всіх інших справах супружих приналежним судією єсть судія місця, де супружество було заключене або де пізвана стбрана або, при мішанім супружестві, сторона католицька, має своє домівство або ніби-домівство (1964).

Приписи єї не суть однак безусловні і кбнечні, бо кожкий католик має своє загальне судище у Папи і тому може в кождім часі оспорювати своє супружество перед найвисшим судією і перед ним бути обвиненим (1569). Длятого може церковний процес супружий бути в своїм бігу в кождій хвили перерваний і предложений прямо Апост. Престолу.

Низший судія, перед котрим яко приналежним позиваюча сторона зголосила оспорюване свого супружества, мусить обоснований і законний позив прийняти (1608, 1625, 1709 сл.) і може, навіть коли би позиваюча сторона предмет свого спору предложила Апост. Престолу, винявши случай внесеного відклику, начатий процес провадити аж до кінцевого вироку, хиба що стверджено, що Ап. Престоль прийняв справу перед своє судище (1569 § 2).

II. Устрій судів супружих.

1. Судія. Як в процесах спірних і карних, так і в супружих вистарчає одии судія або жадає ся більшости судіїв (сборний трибунал).

Прибунал, зложений з трех судіїв, жадає ся при всіх процесах, в котрих ходить о звязь супружу (1576 § 1, 1⁰). Кожде инше право звичаєве або привілей стратили своє.

значіне. В всіх інших случаях вистарчає одинокий судія. Також при вступнім доходженю (слідстві) в справі розрішення від правосильного, по тілесно несповненого супружества, має дійствувати лиш один судія (1966).

Судією першої інстанції єсть Ординарій місця (1572 § 1). Він має установити осібно (правильно) від особи Вікарія генерального офіцяла з судейскою властію (1573 § 1). Сей становить разом з Епископом один і той сам суд (тамже § 2); длятого відклик від офіцяла до Епископа єсть виключений. Офіцялови можуть бути додані до помочи помічники або дорадники, т. зв. віцеофіцяли, котрі так само як він мусять бути священниками і по крайній мати тридцять літ житя (тамже § 3 ч. 4).

До соборних трибуналів мають бути вибрані в кожній дієцезії священники, найбільше дванадцять, котрі в означнім часі і по черзі (1576 § 3) дійствують яко синодальні або просинодальні судії і яко асесори при трибуналі (1574). Також одинокий судія може в кожнім процесі прибрати собі двох засідаючих дорадників (1575). Предсідателем соборного трибуналу єсть Епископ або офіціал (1577 § 2, 1578). Судія може запросити до співпраці інших дорадників (*auditores*) і докладчиків (*relatores* 1580 сл.). Ті однак не можуть брати участи при виданю кінцевого ви року (1582).

2. Судові урядники.

а) Як при кожнім церковнім поступованю судовім, так і при судах супружих мусить бути письмоводитель (*notarius, actuarius*). Судові акта, котрі він власною рукою не спорядив або по крайній мірі не підписав, суть неважні. Іменоване письмоводителя, о скільки се не зробив Ординарій, належить до судії (1585). Письмоводитель повинен бути прибраний по можности з числа церковних нотарів або секретарів (373 сл.) і бути духовною особою (тамже § 3).¹⁾

б) Особенно важним єсть уряд оборонця звязи (*defensor vinculi*). Він мусить бути присутних при всіх процесях о неважність супружества, при переведеню доказу о несповненім супружестві і при справах, в котрих ходить о розвязане звязи супружої (1967; 1586). Всі того рода судові дійства, при котрих він, завізваний або незавізваний, єсть неприсутний, суть неважні (1587 § 1). Єли він був вправді завізваний а єсть неприсутний при деяких актах, то ті суть важні, но мусять єму бути безусловно потім предложені, щоби міг їх перечитати і предложити устно або писемно потрібні або відповідні замітки і поставити свої внесеня (тамже § 2).

Оборонець звязи мусить бути священником (1589)

¹⁾ Если нема духовних, можна прибрати світских; лиш в карних справах осіб духовних нотарем мусить бути священник (кан. 373 § 3).

і Ординарій може поставити єго або для поодинокого случаю або для всіх справ (1588). В посліднім случаю уряд єго не гасне з хвилиєю опорожнення єпископского престола і Вікарій Капітульний не може його усунути. Єсли приходить новий Ординарій, то потребує він єго потвердження. З справедливої причини може Єпископ усунути єго з уряду (1590).

Яко обов'язки оборонця звязи наводить кодекс слідуєчі (1968):

1. присутність при всіх важних судових дійствах. Оборонець звязи мусить бути присутнім при переслуханю сторін, свідків і знатоків. Питаня, які він на основі актів хоче поставити сторонам або свідкам, має передати на письмі, замкнені і запечатані, судії, котрий мусить їх в часі судової отворити і предложити. Єсли при розправі окаже ся потреба поставлення нових питань, то має їх предложити судії (тамже 1^о), бо в часі розправи ставляти питаня може лиш судія або єго заступник (1773 § 2).

2. розсудженє внесень сторін і, єсли потреба, спротив тамже, як також розслідженє документів, предложених сторонами (1968, 2^о).

2. писемне предложене замітів протів неважності супружества і переведене доказу за єго важністю або за тілесним сповненєм супружества, як взагалі зібране всего, що уважає за відповідне і спосібне до оборони супружества (тамже 3^о).

Обов'язком оборонця звязи відповідають права. Кодекс наводить їх (1969):

1, всегда і в кожній хвили справи вглядати в акта процесу, хоч би були єще не проголошені; жадати установленя нових речинців або продовження тихже до виготовлення письм (тамже 1^о).

2. право жадати, щоби подано єму до відома всі докази і прилоги в ціли внесеня спротиву (тамже 2^о).

3. жадати, щоби візвано нових свідків або щоби попередних єще раз переслухано, також по скінченім або проголошенім процесі (1859), кромі того право предкладати нові уваги (1969, 3^о).

4. жадати виготовлення єще дальших судових актів, котрі сам піддасть, хиба би трибунал одноголосно на се не згодив ся (тамже 4^о).

В висше наведенім кан. 1969 не вичислені всі права оборонця звязи; находить ся їх єще цілий ряд, розсіяних по загальних законах церковних процесів. Наведем їх в коротці; про інші буде бесіда при судовім поступованю.

В процесах, в котрих оборонець звязи бере участь, мусить висший трибунал вислухати єго, єсли судія відкинув позив (1709 § 3); дальше має єму доручити ся один примірник писемної оборони, котру сторона предложила (1863 § 2). Єго добромінія належить засягнути, єсли ходить о усу-

нене свідків (1786) або о вибір знатоків через судію (1793 § 2) або о усуненє т. зв. замахау, т. є. самовільної проби сторони змінити процес (1856 § 2), або о взятє назад або о зміну вироку межиметного (1841). Єму єсть дозволено предкладати свідків (1759 § 2); вносити на наложєне стороні доповняючої присяги (1830 § 3); предкладати судії точки питань для сторін і свідків (1745 § 1); в случаю упрямости обвиненого, обвиняючого або обох переняти на себе для них вигаснену справу і провадити процес дальше аж до кінцевого вироку, єсли після єго гадки публичне добро того жадає (1850 § 2).

Оборонець звязи не повинен так само як судія брати участи в процесі крєвних або свояків якого нибудь стєпеня лінії прямої і першого або другого стєпеня бічної, як також осіб, з котрими лучить єго опікунство або курателя, тісна дружба або велика ненависть, осягненє зиску або уникненя шкоди, або котрих був перед тим оборонцем або повномочником (1613 § 2).

Єсли против него піднесєно підозрінє сторонничости, то про се рїшає в соборнім трибуналі предсідатель, впрочім сам судія (1614 § 3).

В виготовленю вироку тих процесів, в котрих він урядово дійствує, має бути назване єго імя (1874 § 2).

в) В сіх наведєних справах так само або подібно говорить кодекс о промоторі справедливости, церковнім прокураторі або церковнім сторожи права, до котрого з уряду належить охорона церковного права і обовязок, право тоє всюди ставляти і боронити, де загрōжєним являє ся добро публичне або добро церквей, церковних осіб, закладів і річей, як також убогих, вдів і сиріт. Єго іменує Ординарій в той сам спосіб, як оборонця звязи і він може сповняти рівночасно уряд єго, о скілько тому не противить ся завелике множество справ і занять (1588 § 1).

Правно в справах супружних дійствує він при перепонач публичних.

Всі судії, з винятком Єпископа, і урядники судові мають зложити службову присягу, що будуть свій обовязок після приписів і вірно виповняти. Присягу ту мають они зложити перед Ординарієм або перед судією, котрий їх назначив, або перед уповномочнєним ними урядником церковним і то або на початку постійного уряду або перед означєним процесом, для котрого зістали они окремо поставлені (1621). Формула присяги мусить містити візване Бога; слова присяги говорять священники, держачи руки на грудях, прочі вірні дотикаючись книги Євангилія (1622 § 1).

(Дальше буде).

Й. Скрутень ЧСВВ.

Основи Марійського культу.

(Докінчення).

2. Це особливіше відношення Марії до віри не припало їй з конечности, а була Вона до нього приготованою, вибраною; що більше! була в окремих спосіб сотворена й наповнена ласками. Завдяки сьому предвиженню й вивінуванню Марія має спеціальне відношення до обичаїв, яке становить другу з ряду основу їй культу.

Вимогою й ціллю християнською обичаєвого права є моральна досконалість, святість та чеснота. Марія вповні вдоволяє ті бажання. Хто важиться зглибити її досконалість? Коли сам Бог не добачив у Неї недостатку, то чиєж око буде ще силкуватися його добачити? Чейжеж гідність її Божого материнства, після св. Томи¹⁾, це одна з трьох річей, котрих і сама Божа всемогучість не могла зробити досконалішою. Її ество було так досконале, що вистарчало навіть, щоби сам Бог, що до тіла, був у Ній і з Неї сотворений, як висловлюється св. Фульгенцій²⁾. А збереження цієї досконалости було так повне й безнастанне, що переливалося на її зверхність і Вона, мимо свого материнства, остала ненарушеною дівою³⁾.

А чия мова вискаже її небувалу між сотворіннями святість? Привілей її непорочности все тут вияснює. У Неї нема не то повседного гріха, бо про тяжкий навіть не годиться згадувати, але й ні тіни гріха. Обильність Божих ласк має в Неї назву повноти ласк, так що після слів булли „Ineffabilis“ її святости крім Бога ніхто не пійме своєю думкою. Це справдешне небо, як виразився св. Золотоустий, бо її особа для нас тайною. „Вона, що є тою царською істотою, на якій видимо показується велич землі й величавість неба, на якій природа й ласка доказують своє чудо, на якій як найвеличавіше мав засяяти блиск первісної справедливости та величини нового світа ласки. Після Богочоловіка Марія це найбільше викінчена подоба Божої святости“⁴⁾

Заокруглення й доповнення ласки це чесноти. Чим досконаліше ество, тим численніші має чесноти. Тому Марія є по правді взором усіх чеснот. Не одержала Вона їх, як учить св. Тома⁵⁾, щоб усіх їх показати в життю, але о скілько

¹⁾ I. XXV. VI. ad 4.

²⁾ У Францеліна, L. с. 104.

³⁾ Найновіших ворогів дівства Н. Диви наводить ks. K. Czaykowski (Przegl. powz. Kraków CI [1901] 53 сл.) подає також тих, що виступили в обороні.

⁴⁾ M. Meschler, L. с. 11.

⁵⁾ III. XXVII. V. ad 3.

се лицьовало Її станови. Тим то Її особиста вправа в чеснотах найвиразніше накликає всіх наслідувати Її. З одної сторони є Її чесноти так великі, а з другої так буденні, замкнені в рамках щоденного, хатнього життя Її незвичайна невинність і дівство являється на зверх звичайною супружою чистотою. Її Боже материнство заслоне тайною супружої звязи, а Її безприкладна покора обмежена заняттями матери родини.

Кожж не чарує, кого не манить до себе такий вір досконалости, святости й чесноти? Аджеж кожна людська істота вже з природи буяє своїми мрійними думками в світі ідеалів, і вибирає собі якийсь до вподоби, а відтак тіж думки тягнуть за собою серце — ту таємну компасову голку, — що раз у раз звертається до такого предмету. Тож людство не промахнулося, коли звернуло свої очі на Марію. Справедливо склало воно у Її непорочних стіп свої бажання, справедливо дало унести себе прочуттю свого серця, а своє вдоволення й заспокоєння з причини дібраного предмету виразило небувалим культом. Кожний вік, кожний стан, кожна особа клонить перед Нею свою голову. Цього не потребує розводити, бо знаємо як було в других¹⁾ і в нас²⁾. Навіть мистецтво черпає зі свого архітвору свої творчі ідеї. Він стоїть над землею як та райська ранна зоря й своїми проміннями пронизує найглибші глибини й показує, що є гріхом - блудом, що виною - хибою, що земською глупотою. Почисліть тих, яких цей небесний ідеал навернув зі злої — блудної дороги. Обійміть зором усіх, яких він вирвав із виру низької розкоші — вживання. Назвіть тих усіх, яких він привів до чистоти та чесноти, яких позискав для вищих, неземських цілей. Сам його вид направляє, його поява підбадьорує, саме вдоволення з нього вже відводить од гріха, а приспособляє до чесноти.

Не дивно отже, що марійський культ лине так обильною струєю від перших днів. І доки не вигасне у людстві почуття краси, святости, доки не збуденіють чесноти, доти Марія буде світочем в області християнського життя й праведности. Вона манить до себе як і та колишня жінка, але не на те, щоби кинуть у гріх, а щоби піднести навіть до геройської величі. Вона чарує кожного, щоби кожний упав перед Нею на коліна й закликав: Ти побідила, веди мене за собою! А щасливий сей, кого веде Вона...

¹⁾ Гл. *Liell*, Darstellungen d. allerseelig. Jungfrau Maria in den Katakomben. Freiburg 1888. — *Lehner*, Die Marienverehr. in den ersten Jahrh. Stuttgart 1887. — *St Beissel S.J.* Die Verhr. VL Frau in Deutschl. während d. Mittelalt. (Ergheft zu den Sta. M Laach LXVI.) Freib. 1896.

²⁾ Гл. — Причинок до історії почит. М. Божої на Руси („Нива“ I [1904] 435 сл.). — П. *Муколів*, Культ Пр. Д. Марії на Руси („Катол. Вєхід“ I. [1904] 183 сл.). — В. *Магвієйко*, Пр. Д. Марія в укр. - руских піснях („Катол. Вєхід“ I [1904] 206 сл.). — Др. В. *Щурат*, Марійський культ на укр. землях давньої польської держави („Нива“ VII [1910] 325-361 402 сл.). — Др. В. *Щурат*, почитане М. Божої в Запорозжській Січі („Калєнд. Місіонаря“ на 1910 рік 61 сл.).

3. Лишається ще сказати декілька слів про третю з ряду основу марійського культу, себто про її відношення до ласки.

Без освячаючої ласки не живемо надприродно, а без актуальних ласк не рухаємося морально, не заховуємо заповідей, не практикуємо чеснот так як годиться (*ut expedit, ut oportet*), щоби заслужити собі на небо. Хоча ласки не відмовляє Бог нікому, мимо свого вона зовсім нам не належиться. При тім добродійнім розділі ласк Марія займає особливіше місце. Це її відношення ясно визначив Пій Х. в отсих словах: „*Maria, quoniam universis sanctitate praestat coniunctioneque cum Christo, atque a Christo ascita sic humanae salutis opus, de congruo, ut aiunt, promeret nobis quae Christus de condigno promeruit, est quae princeps largiendarum gratiarum ministra*“¹⁾.

Особливіше отже становище Марії в економії Христа — це причина її успішности. Випадає, щоби та, якої святість стоїть вище всіх сотворинь, яка є Божою Матерю, яка сама становить окрему Єрархію, щоби вона могла щось у свого Сина й Бога, щоби її заступництво мало якийсь морально-правний вплив. А навіть Марія як звичайна особа много може перед Божим престолом. Після J. Scheebena²⁾ діється це так, що Марія своїми особистими заслугами, терпіннями і молитвами через *meritum de congruo* або благально співпридбала це, що придбав Христос через *meritum de condigno*. Позитивне значіння й успішність *meritum de congruo* Марії полягає на тім, що Вона dokonує аплікування заслуг Христа або приспособлює розположення тих, яким мають аплікуватися згадані заслуги Спасителя³⁾.

Передусім перше відношення Марії до ласки ясно підчеркує Пій Х. йдучи за традицією: „*Maria est princeps largiendarum gratiarum ministra*“. Як Марія після св. Іриней⁴⁾, стала причиною спасення для цілого людського роду, так можна сказати, що для кожного з окрема є Вона ненастанною родителюкою ласк, бо нема нічого, чого Вона не випросилаб від Ісуса⁵⁾. І дійсно, хто більше наворачтає грішників? Хто успішніше помагає в кожній потребі, в особистій і загальній, в дочасній і душевній? Хто передусім хоронить воюючу церкву, хто частіше розтягає свою щедру руку над душами в чистилищі?.. Поки царює на світі гріх, біда, смерть — Марія спішить з помічю. Поки живуть люде — Вона справді

¹⁾ Енцикл. „*Ad diem illam*“ 2. II. 1904.

²⁾ L. cit. u. 1792. 602 сл.

³⁾ Є це тзв. „*eine erwerbende oder disponirende Zuwendung*“. Гл. Шеден, L. c. n. 1821. 619.

⁴⁾ Adv. haeres. L. III. XXXIII. ab Eo (Jesu Christo) impetrare „*Quanta cura*“ 8. XII. 1864.

⁵⁾ „*... nihil est, quod (Maria) ab Eo (Christo) impetrare non valeat*“. Pius IX. енцикл.

заступається за ними в Бога¹⁾. Поки спочиває на наших престолах Тіло й Кров Сина, Її матерня любов не перестає стукати до синового серця й просити о потрібні ласки, щоби даремне не йшла Його Кров — Її кров.

Не забуваймо при тім, що в тім ділі заступництва й вислуги Марія повнить задачу матери християнства. А це відношення чейже й Бог узгляднює. А хто не знає сили материнської просьби? Це духовне материнство гейби змушує Її просити за нами й як найточніше передавати нам це, що отримає. І під тим оглядом Її відношення до ласки, як бачимо, неабияке. Навіть є воно підставне, бо Марія є ще висшим способом духовною матірню людства як св. Церква. „Бо хочай“, каже згаданий догматист Й. Шебен²⁾ про церкву в противенстві до святих осіб то само можна сказати, „що вона є не лише вихованицею, але й дійсною родителькою, то однак Марія є стисліще злучена з Христом як духовним отцем людства й то в тій мірі, що Вона навіть стає з ним посередницею злуки Церкви і є також матірню Церкви; відтак співділає Вона в основний спосіб при заснованню й набуванню відродження цілого людства, підчас коли Церква займається в і к л ю ч н о аплікацією, доконаного діла відкуплення для поодиноких людей“.

Дійсно сильна це, а zarazом правдива основа марійського культу. Безпотішне й завсіди потребує людство свідчить про це ясно. Бо отсе „до Неї, як до орудника, як до скарбниці Божої, як до причини річей, як до negotium saeculorum споглядають і ті, що мешкають у небі й ті, що в пеклі, й ті, що нас попередили, і ми і ті, що після нас прийдуть, і зроджені зроджених і ті, що з них народяться“...³⁾ І тут людство не завелося. Воно найшло в Марії простягнену Десницю Божої могутости, що сягає від одного кінця землі до другого. Воно відчуло в Ній око Божого милосердя, що висліджує кожне нещастя. Воно пізнало в Ній лагідний палець Божої доброти, який присмиряючи лічить кожний біль - терпіння. Воно найшло в Ній матір ласк, з котрої благословенних рук сотними дорогами спливають нечисленні проміння світла й потіхи на нашу сумну землю і розвічують глибини недолі й смертності. „Усунь, кличе св. Берnard⁴⁾, усунь це соняшне тіло, що освічує світ: а деж день? Усунь Марію, сю морську зорю,... щож зістанеться, як не пільма непроглядна й тїнь смерти“. За те Її благодатне ділання заплатив світ небувалим культом. Коли серце чоловіка втихомирене, спокійне, коли передусім заспокоєні його бажання — потреби, то немислиме, щоби не згадав він на

¹⁾ *Sixtus IV.* (Deuz. 734).

²⁾ L. cit. u. 1818. 618.

³⁾ S. Bernard. Serm. 2. de Pentec. u. 4.

⁴⁾ Serm. de aqueductu n. 4.

причину сього, щоби не виляв перед нею своїх сердешних почувань вдячності та пошани. —

Отсе основи марійського культу в католицькій Церкві. Сам Бог поклав Марію у зміст переданої світові науки, а що Він злучив, сього ніхто не відділить. Без Марії нема християнства, бо без Марії нема Христа. Царство Христа є разом царством Марії. Тут Її почитають, славлять, люблять. Тут Її служать кожного дня. Такий культ буде процвітати, доки не устане на людських устах тиха молитва, доки „Вірую“ не стратить свого значіння. Доки людство йтиме до найкращих ідеалів досконалости й чесноти, доки почуття моральности не затреться в людських серцях, доти Марія буде тріюфувати й відбирати честь як слава людського роду. А хочби зневіра й гріх взяли верх, вселенна все буде тою благаючою й потребуючою істотою, яка в горю й терпінню вижадатиме помочі. Маріяж зі своєї сторони не перестане бути потішителькою й добродійкою світа, не перестане материнським голосом накликаати людей до повороту на лоно Бога й Отця. В заміну за це отримає Вона бодай тихе зітхнення й подяку. Колиж Її благодійне ділання увінчається пожаданим вислідом, то до Неї на першій місці звернеться вдячне серце й відплатиться Їй почитанням. І так у кожному разі марійський культ цвіститиме гей та безсмертна вітка, бо Її корінь заплужений у житєдайну почву.

Сербська церква в нинішніх часах ¹⁾

Новоутворена держава, Югославія, представляючи в національній відношенні оден суцільний нарід з одною мовою, в релігійній відношенні складається з православної більшости і з католиків, яких там єсть, особливо в Славонії, Хорватії і Крайні, до 40%, в Босні і Герцеговині багато мусульман. Всі ці віри останніми часами повели дуже активну працю і на чергу дня поставили багато ріжних церковно-релігійних питань.

Як тільки Сербська земля звільнена була від ворога і повстала Югославія, ще в 1918 р. заклався в Сербії Архієрейський Собор, який справу організації національної церкви взяв в свої руки. Пізніше, 13.26 мая 1919 року Собор виніс постанову обявити сербську церкву автофекальною і зедною, на чолі якої має бути патріарх. Серпня 28 того ж року було видано закон про сербський Архієрейський Синод, якому поставлено завданням організувати сербську церкву

¹⁾ Передрук з брошури: Проф. І. Огієнко, „Світовий рух“, за утворення живої народньої церкви.

ї підготувати вибори першого патріярха. Сербський Синод складається виключно з самих єпископів.

Червня 17 дня 1920 року було видано закон, по якому сербська церква оголошена автофекальною і зєднаною, — були обєднані церкви сербська, чорногорська, далматинська і др.

А 30 серпня 1920 року в Сербії відбулося велике національне свято, — було відновлено патріярхію, перервану тут з 1766 року. Нарешті, 30 жовтня (12 листопада) в Білграді в Церкві Соборній відбулися дуже урочисто вибори першого патріярха, — обраним був митрополит Сербії Димитрій.

Так зорганізувалася сербська церква.

Сербське духовенство, принижене і малозабезпечене, одразу ж обєдналося в міцний союз. Білграді, 21 – 23 серпня 1919 р. відбулася перша Священницька Скупщина, на яку зїхалося дуже багато сербських пан-отців. Головою зборів було обрано єпископа Бітольського Іосифа Цвїйовича. На зборах верх взяли священники демократичного напрямку, і тому всі збори пройшли в дуже підвищеному настрої. Обговоривши потреби своєї церкви, дувенство винесло низку ліберальних постанов, між ними постанову про дозвіл удовим священникам другого шлюбу, про дозвіл мати жонатих єпископів, про краще національне забезпечення духовенства і т. и. Духovenство розїхалося, вибравши виконавчий комітет і доручивши йому заснувати спеціальний орган. Таким органом і став „Весник“ — скупчивши коло себе все ліберальне духовенство.

Сербський „Весник“ відіграє надзвичайну ролю в житті духовенства: він будить його кращі почуття, виховує його в демократичнім напрямку і повсякчасно проводить ідею демократизації церкви, її оновлення по сучасних вимогах. Редактором „Весника“ став відомий ліберальний білградський священник Драгутин Димитрієвич, а видавцем, у імня Священницького Союзу, відомий протоієрей Пера Милоєвич.

1 вересня 1920 року в Білграді зібралася вдруге Священницька Скупщина, головою якої був протоієрей Пера Милоєвич. Постанови перших зборів єпископат не провів в життя, тому нема нічого дивного, що друга Скупщина вже цілком пішла в супереч з своїм єпископатом. Скупщину одвідав митрополит Сербський Димитрій і сказав довгу промову, у якій обіцяв розв'язати найпекучіші справи — поновний шлюб священників і їх утримання. Але духовенство чекало вже рік, тому зовсім не довіряло своєму митрополиту. Як прийшов митрополит на збори, йому не співали „Достойно єсть“; кричали підчас промови; як виходив митрополит, дехто заспівав: „Тон Деспотин“, але на них зашикано)...

Вона і розпочалася (власне, ще з 1919 року) боротьба ліберального сербського духовенства з своїм єпископатом. Але й сам єпископат не тримається одної думки, а різко поділився на два табори: ліберальний і консервативний, які теж борються між собою. Православна церква сербська зза всього стоїть зараз на переломі і їй загрожує небезпека в цім відношенні.

Головою ліберального духовенства єсть єпископ Жичкий Миколай Велимирович; разом з ним працюють: митрополит Цетинський Гаврило Дожич, єпископ Нишський Доситей і митрополит Тузланський Іларіон Радонич. Вкупі з ліберальним духовенством працюють, допомагаючи йому, декан богословського факультету Білградського університету Стева Димитрієвич і професор богослов'я, народний посол до парламента д-р Воїслав Янич.

Головою консервативної течії єсть патріарх Сербський Димитрій. До цього треба додати, що в рядах консервативної партії працюють і втікачі з Росії і України, єпископи і священники, які викликали до себе в колах ліберального духовенства зневагу і осуд. Так, в газеті „Епоха“ від 14 січня 1921 р. читаємо про цих землячків: „Найбільшими противниками ліберальних заходів сербського духовенства являються москалі-втікачі єпископи і священники, що своїм всьому світу відомим консерватизмом запропастили свою церкву і державу“¹⁾.

І ліберальне духовенство повело рішучу боротьбу за оновлення і демократизацію Сербської церкви. Духovenство сербське домагається слідуєчого:

1. Всі служби Божі повинно правити живою сербською, а не застарілою, народу мало зрозумілою старословянською мовою.

2. Переглянути закони про шлюб і його розв'язання.

3. Дозволити духовенству поза службою носити цивільне вбрання.

4. Повинно відкинути застарілі, тепер нікому непотрібні деякі церковні формальности, і взагалі демократизувати церкву, наблизивши її до духа часу.

5. Узаконити шлюб вдових священників.

6. Узаконити, щоби єпископ міг бути, як це було вдавнину, і жонатим²⁾.

Ліберальне сербське духовенство, виставивши такі домагання, вже увійшло в зв'язок з ліберальним духовенством румунським, грецьким, болгарським і царгородським, яке в своїх церквах домагається того ж самого.

„Весник“ повів одкриту боротьбу проти консервативного єпископату, і вся сербська преса в цім його підтримує.

1) Про це ж див. „Весник“ № 4 ст. 3 від 24 січня 1919 р.

2) „Епоха“ за 14 січня 1921 р.

Про єпископів в „Веснику“ читаємо, серед іншого, таке: „Час, коли церква ділилася на двоє: на невелику частину, що наказувала, і численну, що мовчки слухала, давно вже минув“ (Ч. 34 за 1919 р.). „Всяке право своє ми боротьбою здобули; на це нас примусили єпископи. Ми одважились на крайні засоби“ (Ч. 37). „Широкі кола священницькі, розбуджені волею, йдуть на безстрашну одчайну боротьбу. Віру в своїх архієреїв священство загубило. Замість, щоб бачити в них добрих батьків, священство з великим жалем у серці своїм щоденно переконується, що єпископи — це священницькі неприятели“ (Ч. 39.) „Єпископат наш пасе зади. Він не розуміє духу часу, він осуджує еволюцію. Єпископат має очі, та не бачить, має уши, та не чує. Священники знають, що архієреї не мислять їм добра“ (Ч. 1 за 1920 р.). „Єпископи — це трухляве дерево без коріння в народі, а в грудях мають серце камінне“ (Ч. 9). „Єпископи — то вовки церковні“ (Ч. 7). „Наші архієреї сном мертвим сплять“ (Ч. 19) і т. д. і т. д.¹⁾

Але й інша сербська преса не пише краще про свій єпископат. Наведу приклади тільки з „Трибуни“ № 6 за 1920 рік. „Священство, бачучи, що більшість їхніх єпископів—неприятели порядку і миру церковного, думає зараз стати на оборону мира церковного і хоче десять цих (сербських) єпископів (консервативних) проголосити скинутими і пірвати з ними всякий звязок — найпорядкують самі собою“... „Добро церкви не було в єпископів на серці, — вони мали на оці тільки свою вигоду і мстилися над духовенством, що осуджувало їхні непатріотичні вчинки за той час, коли страждав сербський нарід (під час війни). Єпископ Мирон гуляв з австрійськими офіцерами в Карловацькій палаті, коли священство і сербський нарід йшли на Голготу... Хай світ знає, яких ми маємо архипастирів. Священство хоче пірвати з такими єпископами. Для священства і народа найвоскресне старе його право самому обірати собі єпископа. Священство має право скинути своїх єпископів, бо вони йдуть проти добра і порядку в церкві і викликають тільки соблазн...²⁾

І нема нічого дивного, що заборонені священники не звертають уваги на єпископську заборону.³⁾

Найбільш голосною справою в сербській церкві ва останні два роки стала справа з дозволом нового шлюбу вдовим священникам. Ще на першій Скупщині духовенство постановило, щоби вдові священники брали собі шлюб, і єпископату дано було часу до 1 січня 1920 року полагоди-

¹⁾ Див. про це „Гласник српске православне патриаршије“ Ч. 7 ст. 108—109, за 1920 рік; і Ч. 6 ст. 92 за 1921 р.

²⁾ Див. про це „Весник“ № 3 ст. 2—3 за 1921 рік.

³⁾ Див. „Гласник“ за 1920 р. Ч. 7 ст. 94.

ти цю справу. Друга Скупщина підтвердила цю постанову, і в результаті до 150 вдових священників оженилося...

Зклопотаний цею справою Синод відрядив єп. Жичко-го Миколая з листом до Патріархату Царгородського і до церкви Грецької, аби вони дали згоду на шлюб вдових священників. Обидві церкви відповіли, що в скорому часу буде обрано Царгородського Патріарха, який негайно скличе Вселенський Собор — хай Собор вирішить зазначену справу; але вони погоджуються, щоб цю справу вирішила сама сербська церква і потім передала її Вселенському Собору.

Все духовенство з напруженням чекало доброго і позитивного вирішення цієї справи. На це воно мало підстави, бо сам єпископат маніфестував свою згоду. Так, єп. Бі-тольський Йосиф на першій Скупщині голосував за шлюб вдових священників; митрополит Димитрій в своїй промові в другій Скупщині цілком висловлювався за цей шлюб (див. офіційний „Гласник“ за 1920 р. ст. 82—83); сама посилка єп. Миколая і відповідь царгородської церкви давали надію на позитивне вирішення дражливого питання.

Але 27 листопаду (10 грудня) настав фінал цього питання: Архієрейський сербський Собор постановив, щоб повінчані священники відпустили жінок своїх протягом двох місяців; коли цього не зроблять, ізвергаються з церкви... Священни, що вінчали, мають віднести відповідну кару...¹⁾

Цікаво, що ця постанова в Соборі пройшла так: проти дозволу шлюбу вдовим священникам голосувало 8 єпископів, за дозвіл голосувало 6: патріарх Димитрій, три митрополити і два єпископи. Заборона шлюбу запала тільки двома голосами...²⁾

Коли з'явилася така постанова, Білградський духовний суд, не зачіпаючи рядового духовенства, зараз же притягнув до відповідальності так їм неугодного редактора „Весника“ свящ. Драгутина Димитрієвича, що 30 січня 1920 р. повінчав вдового священника. Суд відбувся 1 січня 1921 р. і ним надзвичайно зацікавилось все сербське громадянство. В суд явилось стільки публіки, що вона не могла вміститися в салі. На суді о. Димитрієвич прочитав великий і дуже ґрунтовний науковий реферат про законність шлюбу вдових священників. Оборонцями Димитрієвича виступали в суді два відомі професори: Чеда Митрович, професор канонічного права і декан правничого факультету Білградського Університету, і проф. карного права того ж Університету Божа Маркович. Обидва оборонці сказали довгі наукові промови, стаючи цілком за шлюб вдових священників.

Суд остався вірний собі і засудив о. Димитрієвича позбавити священнослуження на 9 місяців...

¹⁾ „Гласник“ № 12 за 1912 р. ст. 178.

²⁾ „Весник“ № 3 за 1921 рік, 17 січня.

Увесь процес став самою гарячою обороною шлюба вдових священників. Вся преса стала на бік о. Димитрієвича, називаючи цей суд „Пілатовим судом“, а саму справу: „середні віки в Білграді“...¹⁾

Все громадянство заступилось за о. Димитрієвича; 25 лютого 1921 р. дуже впливовий сербський демократичний клуб висловив йому своє співчуття; союз всіх культурних і гуманістичних товариств подав до сербського Синоду прохання знову переглянути справу шлюбу вдових священників вирішити його позитивно.

А 2 лютого 1921 р. в Білграді зібралась надзвичайна Скупщина духовенства (зібралось 184 чоловіка) і винесла такі постанови: 1) Прохати Синод знову переглянути всю справу і таки дозволити шлюб вдовим священникам, 2) Просити Раду Міністрів виклопотати у престолонаслідника амністію тим вдовим священникам, що оженилися, і тим, що вінчали, 3) Доручити виконавчому комітету Священницького Союзу широко повести про все це кампанію в пресі і випустити окрему обгрунтовану книжку про шлюб вдових священників²⁾.

Синод, виносячи свою заборону, покликався на канони. З цього приводу в сербській пресі почали писати про застарілість канонів і про неможливість їх виконання в XX віці.

„Єсть багато канонів — казав на суді о. Димитрієвич — які, хоч і не відкинуто, але вони давно вже віджили. Колиб сьогодні судити по цих канонах, то не малиб ні одного єпископа, ні одного священника, ні християнина. Всі були б ізвергнуті з церкви“ („Весник Ч. 1 за 1921 р.). „Єсть багато канонів — казав проф. канонічного права Митрович — що тепер не по часу і навіть їх неможливо виконати (приводить приклади). Церква повинна вибрати, які канони відповідають часу, а які ні“ (там же). А проф. карного права Маркович казав: „Духовний суд, як суд державний, має судити тільки по закону, а не по канонах. В правосудді настав би хаос, коли б суд приміняв і канони і закон, коли що йому буде вигідно. Багато є канонів суперечних і неясних, багато й таких, яких вже й церква не додержує“ (там же). „Канони вже мають за собою 11 віків і тепер не відповідають ні сучасним потребам, ні громадським, ні церковним. Над канонами повинен бути пріоритет розуму. Судити треба по закону, а не по застрілих канонах“ („Политика“ від 2 січня 1921 р.)...

Як бачимо, справа про шлюб вдових священників в Сербії не закінчена, — цілком можлива перемога ліберальної партії. Додам, що консервативній партії в негативнім

¹⁾ Див. „Весник“ Ч. 1 за 1921 р. і „Политика“ за 2 січня.

²⁾ „Весник“ Ч. 4 від 24 січня 1921 р.

вирішенні цього питання допоміг втікач з Росії проф. С. Троїцький¹⁾.

Ще на першій Скунштині в 1919 р. Сербське духовенство постановило домагатися, аби єпископом міг бути і жонатий. На 3 конференції сербських архієреїв в грудні 1919 р. це питання було обговорено і відкинуто, як не відповідне „віками освяченому правилу безбрачності єпископів“²⁾.

о. Др. Теодозій Галущинський ЧСВВ.

Значіння св. письма в проповідництві.

(4. Дальше.)

Софонія, послідний з малих пророків, що жив і діяв в Юдеї перед вавилонською неволею, полишив тільки малу частину своїх бесід. Головна ідея його промов дається зясувати словами: Бог карає, щоб ратувати. Під зглядом красномовности він стоїть досить позаду інших пророків. Не дорівнює ні Наумови ні Ісаїї ні Авакумови. Модерні критики занадто обезцінюють його. Кажуть, що є нудний, не має поетичного полету, часто неясний, його реторичні форми нескладні і запозичені з письм давніших пророків.³⁾ Нема сумніву, що ця оцінка є пересадна. Найвірнійше характеризує його Г. Vigouroux⁴⁾: „Стиль Софонії є чистий, легкий, живий, зате недостає йому оригінальности, й багато у нього споминів і висказів взятих з давніших пророків“. Прихильнійше висказується Schegg⁵⁾: „Софонія радо послугуєся давнішими пророцтвами, однак він не бере їх тільки звні, як се ми маємо звичай наводити чужі вискази, тільки влітає їх неначе свіжі, живі цвіти в темну мураву, так що становлять одну гарну цілість...“

Значіння пророків для духовних проповідників не ограничаєся на самі взори красномовности. Вони подають душпастиреви дуже цінні вказівки, як і що говорити відносно до обставин, серед яких живе нарід. Інакше промовляли пророчки, коли ізраїльський нарід заживав повної державної та релігійної свободи, інакше підчас страшної катастрофи, коли треба було прибитий і приневолений нарід здержати від розпуки, покріпити його надію та оживити його віру в кращу будучність, інакше вкінці, коли по едикті Кира настав час віднови народного та релігійного життя.

¹⁾ Див. „Весник“ Ч. 10 за 1921 р. ст. 1. В „Гласнику“ за 1921 р. Ч. 4 і далі С. Троїцький друкує свою статтю в цій справі „О другом браку свештеника“.

²⁾ „Гласник“ за 1920 р. Ч. 3 ст. 36.

³⁾ R. Cornely, *Introd.* II. 2. p. 587.

⁴⁾ Manuel bibl. II. p. 651.

⁵⁾ *Gesch. der letzten Propheten* ст. 21.

По повероті з вавилонської неволі виступають тільки три пророки.

Осередком і видимим знаком воскресення вибраного народу не могло бути нічо іншого, як відбудова єрусалимської святині та запровадження правильних і законом приписаних богослужбних обрядів. Вісімнадцять літ минуло, а жиди не уміли вихіснувати користних для себе умовин і не взялися ревно та рішучо до великого діла. Пізніше настали всякого рода політичні труднощі, а нарід попав в малодушність і безчинність вдоволяючися одним жертвником, що стояв під голим небом на руїнах давньої Соломонової святині.

Розбудити ревність народу до будови нової святині було завданням пророка Аггея, його ділання припадає на другий рік пановання Дарія (520 р. перед Хр.).

Він відразу зрозумів, що причина застою у віднові державного життя народу лежить в занедбанню відбудови святині. Ізза того і Господь відмовив своє благословення та навістив вибраний нарід всякими нещастями й досвідами. Все було би інакше, як би не занедбали те, що перше й найважніше ¹⁾

„Сі люди мовляють: — кличе він у першій бесіді — не настав еще час будувати храм Господень. А Господь каже: А вам чн час жити у ваших прикрашених будинках, коли тимчасом сей дім стоїть пустою?”

Зверніть серця ваші на ваші дороги! Ви сієте багато, а збираєте мало; істе, та не насичуетесь; пете, та не напиваетесь довол; одягаєтеся, та вам не тепло а хто заробляє, складає в діраву кишеню... Ви надієтеся багато, а виходить мало...

Чому воно так? говорить Господь Саваот. Се за мій дім, що стоїть пустою, а ви хапаєтеся кождий до свого дому. Тим то небо зачинилося над вами й здержує свою росу, а земля здержує урожай“ (I, 2—10).

Та тема є актуальною і нині. Не один нарід не вмів ставити правдивих основ під будову народної самостійности а тимсамим всі його зусилля не вінчаються бажаним успіхом. Без правдивого релігійного відродження ніколи не буде трівкою державна будова. Коли загаль суспільства не має почуття обовязку опертого на Божім законі, а духовна сила без глибокої релігійности не існує, так тоді кождий дбати буде про свою кишеню, про свої особисті справи навіть зі шкодою загального добра.

Так душпастирі і провідники мають тут дуже цінні вказівки, в якім напрямі ділати у важних хвилях народнього відродження. Доки Божий дім пустий, доти й не буде Божого благословення.

Читаючи бесіди Аггея, мусить кожного вдарити його спокійний прозаїчний тон в порівнанню в палкими і цвіти-

¹⁾ P. Scheeg, Geschichte der letzten Propheten, ст. 154.

стими промовама давніших пророків. Пророки по неволі вавилонській мали до діла з народом вже утвердженням у вірі, але оспалим, убогим і заведеним у своїх надіях. Щотут помоглиби цвитисті і високі слова? Ясна, примінена до поняття людей і проста бесіда була тут на місци. Тільки приязне, спокійне напіннення, річева заохота, второпна пересторога могли роздмухати ледви тліючу іскорку, усунути малодушність і піднести упадаючу надію. Зате в тих місцях, де пророк малює щасливу місянську будучність, бесіда його набирає живости, енергії і поетичного полету¹⁾.

Рівночасно з Аггеєм виступає пророк Захарія. Його завданням було підперти ділання Аггея т. є. вирвати нарід з малодушности та заохотити його до будови святині й віднови релігійного життя. До осягнення однак сеї мети вибрав він собі відмінну дорогу. Коли Аггей головно звертав увагу на сучасні йому обставини, виказуючи Жидам, що не зовнішні перепони, а їхня власна недбайливість є причиною неудачі у віднові національного життя, так Захарія представляючи по часті у відіннях по часті у промовах красу, величність та розцвіт місянського царства в будучности, старався розбудити у них ревність і одушевлення. З огляду на предмет і спосіб представлення він є инший. Реторичні форми і поетичні вислови без порівнання гарнійші як у Аггея. Під тим зглядом стоїть майже на рівні з письмами инших малих пророків. Не можна однак заперечити, що при тім всім він дуже неясний, на що жалуються всі майже толкователі св. письма¹⁾.

Безпосередно перед викінченням святині (515 р. перед Хр.) в котрімто часі припадають послідні бесіди Захарії, наступає знова застій і занепад так в релігійнім як і національнім життю вибраного народу. Вправді 457 р. перед Хр. прибуває до Єрусалима Єзра з великим числом виселенців, однак йому не удалося піднести духа народа. Єзра знеохочений загальною обоятностю усунувся. Дперва Негемія, муж желізної енергії і повний одушевлення, зумів на ново розбудити жидівський нарід, відбудованням і укріпленням мурів св. міста запевнив народови політичну самостійність, а неумолимою рішучістю підніс високо моральний і релігійний уровень народа.

У тому великому ділі стояв йому до помочи послідний старозавітний пророк Малахія

Бесіди пророка Малахії більше картаючі і напомина-

¹⁾ R. Cornelly, *Introductio*² II, 2 p. 592.

¹⁾ R. Cornelly, *Introductio*² II, 2. p. 601. Св. Єронім так висловлювавсь про нього: „ab obscuris ad obscuriora transimus et cum Moyse ingredimur in nubem et caleginem. Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum Dei, et gyrans gyraudo vadit spiritus et in circulos suos revertitur; labyrinthos patimur errores et Christi caeca regimus filo vestigia“... In *Zach. Proph.* in 1. et in 2. libr. M. 25.1486. 1525.

ючі як потішаючі. В першій часті (I—II, 16) викидає священникам а відтак народови їхні проступки; а в другій (III, 17—IV, 6) вдяре головно на ложні й зі законом Божим незгідні засади, яким вони руководяться в життю¹⁾.

Кожний душпастир чи настоятель дуже добре знає, як то невдячною і тяжкою річею в проповіді виступати проти блудів чи проступків людей, або проти загально принятих ложних засад. Щоби такі проповіді мали пожаданий успіх, мусять бути не тільки виготовлені дуже обережно й розважно, а надто мусять у них пробиватися велика любов та ревність о славу Богу.

Незвичайно поучаючими під тим зглядом є бесіди Малахії.

Бог любить Ізраїля, так зачинає пророк своє напимнення. На се вказує його ціла історія. Зате Господь має право жадати від свого народа всіх прав батька і пана. Се однак забирають йому недостойні священники.

„Я полюбив вас, говорить Господь. Ви питаєте: У чому показала любов твоя до нас? — Хіба Ісав не брат Якова? говорить Господь. А однак я полюбив Якова, а зневадив Ісава, так що гори безлюдні, а наслідство його — прибіжище шакалів...

Син шанує батька, а слуга пана свого; колиж я батько, так де та почесть, що мені належиться?; і коли я пан, де пошана для мене? Се говорить Господь Саваот до вас, священники що зневажаєте ім'я моє.

Ви питаєте: Чим же ми зневажаємо ім'я твоє?

Ось, ви приносите нечистий хліб на мій жертівник, тай ще і питаєте: як ми зневажаємо тебе? От-тим, що говорите: Трапезу Господню ніщо поважати. І як ви приносите на жертву сліпе, чи те в вас не погане? або як приносите куляве чи хоре, чиж і се не погане? Ось принеси се твогому князеві, чи буде воно йому приемне? чи прийме він тебе ласкаво?

Отсе благайте Бога, щоб вас помилував; бо коли таке буде виходити з рук ваших, так чи може він вас ласкаво приймати? Лучше зачиніть двері храма, щоб на мойому жертівнику не палити марне огню. Нема в мене ласкавости до вас, говорить Господь сил небесних, і не вгодні мені приноси з ваших рук“ (I, 2—10).²⁾

Їхню провину побільшає надто негідне оправдання, що ним думають скинути зі себе відвічальність.

„Ви (Господа) зневажаєте кажучи: Трапезі Господній не належитья пошана й те ніщо варта, що нам з неї припадає. До того ще мовляєте: Скількиж то праці? тай маловажне все, говорить Господь сим“ (I, 11—12).

Коли не змінять вони свого поступовання і дальше зневажати муть Бога, так тоді чекає їх тажка кара, котру пророк висказує дійсно страшними словами :

„А тепер еще одна заповідь до вас, священники: Коли не послухаєте й не положите її собі на серце щоб віддавати славу мойому імени, говорить Господь Саваот, так пішло на вас прокляття і проклену ваше благословення, ба вже й прокинаю, бо ви не хочете прихилити до того серце ваше... Ось відкину вас wraz зі жертвами вашими... І зрозумієте тоді, що я дав вам сю заповідь, щоб удержати завіт

¹⁾ P. Scheeg, Geschichte der letzten Propheten st. 200—201.

мій з родом Левінім... А той завіт мій з ним був завітом життя і щастя, а дав я його задля страху тай він боявся мене й лякався перед іменем моїм. Закон правди був в устах у його, а неправди не було на язиці у нього. В мирі й правоті ходив він передо мною, тай відвернув многих від гріха. Бо уста священників мають перестерігати знання, а з його уст ждуть люди закону; він післанець Господа сил небесних.

Ви однак видійшли, відійшли від тієї дороги й стали многим причиною упадку в законі, ви повалили умову з Левінім родом, говорить Господь сил. Тим то подам вас у зневагу й погорду пере і усім народом, ви бо не держитеся доріг моїх і в справах закону дивитеся на особу“ (II, 1—9).

Напімнення і витикання блудів а передовсім визначених в суспільстві людей, вимагає від проповідника великої обережності, второпності а головно правдивої апостольської ревності. Наведена бесіда Малахії під тим зглядом є незрівняним взором. Наперед ясними і незбитими доказами виказує тяжкі провини, показує дальше, як безосновними є їхні уневиннення та вимовки, вкінці звіщає їм тяжку кару, як не змінять свого поступовання. Притім тон бесіди так поважний, без сліду якоїсь неупорядкованої пристрасти, повний намащення і душевного болю, що хйба лиш закамєнілий в злім чоловік не давбися порушити.

Друга часть його бесід звернена проти ложних понять загалу ізраїльського народа, що спричиняло невдоволення і малодушність.

Жиди були дуже невдоволені. Негодували на Господа, бо завелися у своїх надіях. Бог не приходить судити поган, а їм не дає світлої будучности, про яку мріяли повертаючи з вавилонської неволі.

„Прогнівиви ви Бога речами вашими, тай ще питаєте: Чим гнівно ми його? Ось тим, що мовляєте: Хто чинить зло, то угоден Господеві і для таких він ласкавий; або: деж той Бог, що справедливо судить“?

Се звичайне нарікання славої віри людей. Жиди по повороті надіялися великих перемін. Ось небавом сповняться всі месіянські обітници та настане так часто заповіджений пророками день пімсти. Тимчасом сталося інакше. Видно, що перед Богом все одні чи поганин чи жидовин. Вони жадали отже Божого суду і тільки скорий прихід Господа може усунути їхні сумніви що до справедливости Божої й вірности його обітници.

Пророк виказує їм нестійність їх нарікань а вірність до Божих обітниць:

„Ось я посилаю ангела мого, а він приготує дорогу передо мною і негайно за ним прийде в храм свій той, що ви його шукаєте, — Ангел завіту, що його бажаєте. Ось він іде, говорить Господь Саваот“.

Сеся обітница є повторенням пророцтва Ісаї (XL, 1—5). А як раз пророцтва Ісаї дали почин до сумнівів та нарікань, бо все те, що він предсказував, якось не хоче спов-

нятися. Деж той предтеча, що має приготувати дорогу? — спитали іронічно жиди. Коли появиться слава Господня, щоб її бачив кождий чоловік?

Малахія тепер запевняє, що всі обітницї сповняться до найменшої подробиці. Причини однак опізнення месіянського суду не є по стороні Бога, як вони ложно думають, але по їхній стороні, бо єще не приготувалися. Вперед у них самих має наступити переміна, аж тоді прийде Господь. Слова Ісаїі XL, 3 вони брали по земськи, а пророк подає правдиве духове значіння, вказуючи на горби й яруги, котрі треба справити. Причина, чому Господь не приходить, лежить в перепонах, які вони все на ново ставлять. Не даються поучити, напимнення не приймають, не слухають післанника Божого, що хоче приготувати дорогу Господеви.

Тим чином пророк ставить перед очі їхню невірність і несталість, через що в яснійшій світлі виступає справедливість та вірність Божа.

Прийшло би переходити стих за стихом, щоби наглядно видіти, як знаменито виявзуєся пророк з дуже тяжкого вавдання направляти ложні поняття чи погляди загалу народа в обсягу релігійних питань.

Під зглядом красномовности Малахія визначаєся умілим приміненням т. з. риторичних питань. Гадку, що має бути головною темою бесіди, ставить звичайно у формі питання, на котре дає відтак довшу відповідь. Тим способом наводить всякого рода нарікання й неоправдані негодовання народа, опісля неначе полемізує з ними виказуючи не тільки нестійність їхних жалів, але якраз провини народа є головним жерелом загального лиха¹⁾.

Слушно замічає R. Cornelly²⁾, що під зглядом річевого й зручного примінювання риторичних питань бесіди Малахії є одинокі в цілій старозавітній пророчій літературі.

„Та чи ти, Господи, не Бог мій, не Святий мій з давних давен? Ні, ми не згинемо! Ти Господи тільки задля суду допустив його (т. з. ворога на мою землю). Скеле моя! Ти лиш на кару призначив його.

Не твоїм чистим очам дивитися на лиходійства, не тобі приглядатися угнітанню! Чом же ти позираєш мовчки на лиходійв, як безбожник пожерає того, що праведнійший від нього? (I., 12—13).

На се сам Господь таку дає відповідь:

„Ось серце горде не буде мати спокою, а праведний буде вірою своєю жити. Гордий чоловік похожий на вино, що граючи не швидко втихає; він розширює серце своє, неначе те пекло і як смерть, він усе голоден; він загортає всі народи, загарбує всякі племена.

Та хиба ж вони не зложать про нього приповідку, хиба не бу-

¹⁾ J. Knabeubauer, Com in Proph. II. p. 417. Pebuliare est Malachiae, quod sermo eius fere per interrogationes et responsiones incedat. Sententia enim, quae argumenti summam complectitur proposita per modum interrogationis populi querelas et expostulationes et murmurationes in medium affert, quibus sermone longiore respondet...

²⁾ Introductio² II. 2. p. 618.

дуть приспівувати на сміх: Горе тому, хто збогачує себе не своїм; ніби воно на довго?...

Так, як ти грабив многи народи, ограблять і тебе всі інші народи за пролив людської крові, за збурення країни, міста й усіх горожан його. Горе тому, хто несправедливо добро про свій дім наживає, щоб звити гніздо собі на висоті... Неславу придумав ти своєму домови, вигублюючи многи народи й накликав гріх на свою душу. Каміння з мурів взиватиме проти тебе, а сволоки дерев'яні будуть їм відповідати: Горе тому, хто город на крові буде і стріть кріпости несправедливостю.

Та ось прийде від Господа Саваота: Ті люди працюють на поживу огню, племена мучаться надармо. Бо земля сповниться тими, що спізнали славу Господню, як води наповняють море"... (II., 4—14).

Ми нарочно обширніше взяли ту частину бесіди Авакума, бо форма діяльогу в бесіді є найтяжша до примінення, а так по мистецьки переведену, як тут бачиться, не стрічається і у найперших клясичних бесідників.

Друга часть (гл. III.) се молитва убрана в поетичну форму. Так гарний і потрясаючий опис Божого суду не легко знайде проповідник.

„Ступив Він (Господь) — земля струсилася; глянув — і затремтіли вічні гори, первовічні узгір'я позападалися; дороги його — вічні. Знаю я, як посумніли були намісти етіюпські, як затремтіли шатра мадійські.

А хиба на ріки не запалив був гнів твій, Господи, на ріки — досада твоя, а на море — ярість твоя?...

Ти напняв лук твій, як се клятьбою обіцяв був поколінням; ти розділяв води землі. Побачивши тебе, затрусилася гора водні; води перестали плисти, безодня застогнала голосно й неначе зв'язла руки свої в гору. Сонце й місяць зупинилися на своєму місці перед с'явом літаючих стріл твоїх, перед світлом блискаючих списів твоїх.

У гніві ступав еси по землі, в досаді розтоптував народи. Ти виступив на ратунок твого народу, на підмогу помазаникови твому. Ти сокрушив голову безбожного роду; обнажив його від стопи до верху... (III., 6—13).

Та одна книга Старого Завіта, як багато піддає вона проповідникови нових ідей, образів та реторичних форм. Загалом усі біблійні критики¹⁾ підносять красу бесід Малахії передовсім послідної части.

З пророком Малахієм покінчили ми короткий перегляд тих книг Старого Завіта, котрі для проповідника можуть бути перворядними взорами духовної красномовности.

Тепер еще кілька загальних уваг.

Нема сумніву, що всі біблійні взори не подають бесід уложених після правил систематичної гомілетики... Наші го-

¹⁾ Lowth, de poesi sacra p. 246; F. Vigoureux (Manuel bibl. II. p. 648): „Sa priere est une composition sans rivale pour la hardiesse de la composition, la sublimité de la pensée et la majesté de la diction“.

J. Knabenbauer (Com in Prophet. min. II. p. 54): „Stilus in hoc carmine grandis est et magnificus, audax imaginibus ex rebus gestis et rerum natura depromptis, aequae sublimitate dictionis quam conceptuum insignis“.

Driyer — Rothstein (Einl. 1896. p. 363): „Der Hymnus ist, was die Erhabenheit der poetischen Auffassung und den Glanz des Ausdrucks betrifft, zu dem Schönsten, was die hebr. Poesie hervorgebracht hat, zu rechnen.“

мілетичні приписи є основані на клясичній грецькій риторичній. Перший Августин переробив їх в дусі християнським. На всякий однак случай бесіди старозавітних пророків повинні бути більше узгляднені в гомілетичних підручниках. Будь що будь є вони обильним жерелом риторичних форм і образів представлень.

Що дотичить зверхньої будови, поділу, викінчення і вступу бесіди пророків не подають повної клясичної форми, зате мають вони прекрасні приміри для закінчення¹⁾. Нема вправді докладно определення правил, після яких повинна бути закінчена проповідь, все таки загально вимагається, щоби закінчення не було мlave, но противно піднесло настрої і почування слухачів. І тут багато можна научитися від старозавітних пророків. У них нема сліду того спокою і лагідности, якими звичайно кінчаться наші пересічні проповіді. У них все сильне, горяче, велике. Раз вражіння підносить повторення (рефрен), котре головну гадку пророка неначе молотом вбиває в серце і палять слухача; так Ісаїя в десятій главі кілька разів повтвряє погрозу: „Тай годі ще не відвернеться гнів його (Господа), но рука його все ще простягнута“. Подібно також в сорок осмії главі того самого пророка часто повтвряється зворушающий висказ: „А безбожникам нема спокою, каже Господь“. Иншим разом бесіди кінчаться погрозою суду Божого або зазивом до покаєння. Так Малахія кінчить свої бесіди прегарним виглядом на koniec світа, описом посліднього суду (IV, 6).

Головна прикмета красномовности пророків лежить однак в образних представленнях. Ріжноманітні образи надають їхнім промовама не тільки маєстатичну красу, але і ту прозорість та могутність, з якою вона пливе ясна як гірський потік, а сильна як морські філі. І та риторична поезія запевняє їм у слухачів велику увагу. Майже в кождім стиху стрічаємо якийсь образ або порівняння. Езекиїл жалується навіть перед Богом, що висміваються з його частих порівнянь: „Ой Господи Боже! вони й так мовляють про мене: Чи ж не в приповістях сей говорить?“ (XX, 49).

Найгарнійше Ісаїя освітлює образами поучення і напіннення. Плястика його образів є прямо незрівнана. Як пречудно малює пророк гордість та нахабність Асирійців, коли в уста їх вкладає такі слова: „І рука моя захопила мов гнізда багатства народів і як забирають покинуті в них яйця, так я побрав всі землі, а ніхто ні крилом не рухнув, ні отворив рота, ні не писнув“ (X, 14). По-

¹⁾ Franz Stüngeder, Die rhetorische Form der Predigt und die Heilige Schrift (Erster Homiletischer Kurs in Wien 1911. ст. 11).

дібні образи має також пісня про виноград (V.)

Крім таких величавих образів бесіди пророків визначаються многими іншими риторичними фігурами, як апострофами, антитезами, переноснями, параномазіями і пр. Не бракує і сарказму, як приміром Ісаї гл. XIV. (саркастична пісня на Вавилом) або на Санхеріба в гл. XXXVII. ст. 22.

Для практичного примінювання тих мистців образного способу говорення треба зазначити, що їхнім словам товаришили часто т. з. символічні ділання. І так Єремія на приказ Божий ховає на якийсь час льняний пояс в скельній щілині, а відтак вже збутвілий показує народови кажучи: Так говорить Господь: „Оттак знівечу я гординю Юдину й велику гординню Єрусалимову“ (XIII, 9). Подібні случаї маємо у Ісаї (XX, 2) і Езекіїла (XII, 1...). Також не треба забувати, що нарід, до котрого промовляли пророки, дуже любується в образних представленнях. Навіть буденна бесіда у східних народів визначається більшою живістю чим у нас.

Помимо того не є вказаним зовсім залишити в проповідях образів біблійні представлення тільки тому, що наш спосіб говорення є більше спокійний і простий. Для проповідника Божого слова біблійні образи не є чимсь чужим або чисто зовнішнім, противно є вони цвітами християнського духа, що вирости на гарнім управленім поли проповідання найзнеслійших надприродних правд.¹⁾ Знеслий зміст бесіди вимагає знеслої форми. Се не є чисто семітська прикмета, що в св. письмі є тільки образів та порівнань. Се глибина життя віри. А те що відчувається глибоко, годі легко та спокійно висказати. Чоловік шукає тоді за відповідними висловами, бере уяву за товаришку, шукає відповідних порівнань, кличе на поміч небо й землю з усіма їхніми явищами, щоби можливо наглядно висказати свої почування або освітлити понятю правду.

Для того не треба боятися, що взоруючися на бесідах старозавітних пророків проповідь може стратити на прозорости й простоті. Певно, що пересада в числі та виборі риторичних форм є шкідлива, однак біблійні образи не тільки не вплинуть некористно на форму й зміст проповіді, але захоронять від тої тривіальности та банальности, що нераз так разить і нудить слухачів. (Дальше буде.)

¹⁾ Franz Stinger, Die rhetorische Form der Predigt und die Heilige Schrift (Erster Homiletischer kurd in Wien 1911. ст. 12—14).

Pontificium Institutum Orientale.

Отсе скінчив папський Інститут орієнтальний в Римі третій рік свого існування. Покликала його, як і його старшу сестру „конгрегацію для східної церкви“ батьківська печаливість Папи Венедикта XV. о навернення на лоно католицької церкви відлученого Сходу. Знеслі ідеї просвічували Оснувателеви. Видячи, як цвитучий колись теологією Орієнт, — що видав таких гігантів духа, як Оріген, Атаназій, Василій, Григорій, Хризостом, Кирило, Дямаскин, Теодор Студит і др., що відніс такі славні перемоги над Арієм, Македонієм, Несторієм, Євтихієм і т. д. і так геніяльно розвинув науку о Пресв. Тройці і Христі, що уконститував перші вселенські собори і через тільки віків був центром богословського образования для тодішнього християнського світа, — бачучи отже, як він, иаче знеможений боротьбою велит, заснув глибоким сном і позбавивши себе відтак життєвих соків єдності, зісох і знидів до непізнання, забажав Папа Венедикт XV., порушити сим разом умові пружини, — (як доклад до змагань своїх попередників) — і тим збудити його з того вікового просоння до давного життя. *Orientis catholici ad spem veteris prosperitatis excitandi causa* — отсе провідна думка заложення Інститута. Лиш пізнання Сходу може знайти успішні средства на його підвигнення.

Орієнтальний Інститут скавить собі отже за ціль студіювати християнський Схід, його історію, теологію, його право церковне, літургію і штуку, почавши від перших віків аж до нинішних часів. Вже днесь зумів він зібрати коло себе поважні наукові сили і хоче виховати з одної сторони наукових спеціалістів, а з другої — добре ознайомих з культурою Сходу провідників місії. Ся послідна потреба далася на жаль до тепер дуже болючо відчувати. Для священників Сходу, які кінчать свої студії в Римі, Інститут дає нагоду поглибити знання їх Отців, повстання і розвій їх церков, обрядів і мов. Тим збудиться у них подив і пошановання для своїх традицій, заставить їх вступати в сліди своїх славних предків. Слухачі-дисиденти, бо і сі допущені на Інститут, зможуть крім сего переконатися, хто остався вірним старим традиціям і хто в дійсности від них відбіг. Західні священники навчатся також цінити Східну церкву та не уважати її за щось чужого. Тоді і праця над злукою обох церков піде далеко успішнійше. Бо місія на Сході, як зауважували многі в Римі, вимагає иншого підготовання, як місія в других частях світа. Розходитьсь о зєдинення народів, які мають свою питому, стару культуру християнську, яку треба пізнати і полюбити. Було і є невторопним прогріхом ігнорувати і виперати її, насаджуючи на її місце, хочай-би і висшу, та однак незнану і чужу духови тих народів.

Противно се виразне бажання апостольської Столиці, розвивати традиції Сходу, справляючи їх в русло одноцільної католицької церкви. Тим тільки дасться усунути той пересуд у дисидентів, начеб Рим хотів не зеднати, тільки облаштиншити цілий Орієнт.

В склад Інституту входять слідуєчі катедри :

1. Теологія догмат. сучасних відлучених церков (пер. російськ.) в порівнанні з католицькою. Викладає її французький Асумпціоніст Мартин Жюжі (Jugie), знаний зі своїх многих наукових праць в *Echo d' Orient* і *Bessarione*. В своїх викладах старався він дати загальний погляд на російську і новогрецьку теологію, її значінне, методу, жерела і розвій догм. Дальше займався він причиною розділу церков, наукою російських і новогрецьких богословів о церкві, приматі, походженню св. Духа, грісі первороднім і непорочнім Зачаттю. Відтак слідувала наука о тайнах у дисидентів і еретиків, миромазанне і його повторюванне над апостатами, евхаристія-епіклеза і спір о азимах, нерозривність супружа, елеопомазання, відпусти і чистилице. Давний і сучасний монофізитизм і несторіанізм.

2. Теологію патристичну читає проф. *Srácil*, чеський Ісусовець, покликаний з інсбруцького університету. Предмет його викладів: погляд на католицьке поняття розв'ю догм, важність традиції, наука східних отців о церкві, приматі, соборах і інспірації св. письма. Слідувала наука о Тройці, грісі первороднім, тайнах і послідних річах. Всегда кінчив деватим віком. Оба професори *Jugie* і *Srácil* доповняються.

3. Патрольо́гію (монографії Отців і школи егзегетичні на Сході) має др. *Hugo Verini*, італійський світський священник.

4. Літургіка. 1. розділ історичний: Розвій літургій зі спільного прапня, літургія ерусалимська, часів Константина, антіохійська і александрійська, нинішний стан східних літургій. 2. розділ ритуальний: матерія і форма св. Тайн на Сході. Звичаї при справованню евхаристії, елеопомазання, і супружа. Ризи і книги, молитвослов і його історія, свята і пости. Ся катедра обсаджена о. Ільдефонзом Шустером, опатом італ. Бенедиктинів в Римі. Він є рівночасно президентом Інституту. Як літургіст знаний він зі свого „*Liber sacramentorum*“.

5. Право східне учить франц. Асумпціоніст Ромуальд Суарн (*Souarn*). Жерела орієнтального церковного права, канони апостольські і вселенських Соборів, рішення патріархальних синодів, *Codex Justinianus* і *Theodosianus*. Збір канонів грецьких: номоканони і кормчії книги, *Pitra*, *Balsamon*, *Zonaras*, *Aristenus*, *Blastares* і др. Канонічна дисципліна відлучених церков. Частне право канон. незєдинених

(грецьке, російське, румунське і сербське) і з'єдинених церков. В другий части читав *de personis, bonis eccl. i sacramentis*.

6. Історія орієнтальних церков. Єреси на Сході. Повстання і стан поодиноких, сучасних відлучених церков. Історія патріархів, схизми і навернення Славян. Відносини між Сходом і Заходом, хрестоносні походи, династія Комненів і змагання до унії. Сю катедру обнімає також франц. Асумпціоніст пр. Vahlé (Вайє). Всі три вони були передше більше як 10 літ професорами в грецько-болг. духовнім семинарі в Kadi-Kenip, близько Царгорода. Їх орден знаний зі свого замилювання до византології.

7. Археологія христ. Сходу — G. de Jerphanion (Жерфаніон) франц. Ісусовець. Византійська штука, будівля церков на Сході, історія вівтара і іконостаса. Відтак іконопись і рукописи, штука писання, бібліотеки, нумізмати (монети) і сфрагістика (печати).

8. Історія византійської літератури (надобовязк.) Від Юстиніяна до XI. в.: історіографи, гатіографи, проповідництво і поезія. Учить світськ. проф. Mercati ученик Крумбахера.

Крім сего викладаються мови грецька, російська і церковнославянська, арабська і етіопська. Наколи найдуться слухачі, обіцяв президент на предложення нашого Митрополита, отворити на слідууючій рік і катедру української мови. На кожний предмет припадає по 2 год. на тиждень. Виклади держаться по латинськи, літургіка по італійськи. Інститут має також право по успішнім зложенню іспитів і написанню дисертації надати слухачеві диплом доктора „*in ecclesiasticis disciplinis, quae ad Orientales christianas gentes attinent*“. До розпорядимостей слухачів стоїть бібліотека, якій відступила много книжок ватиканська.

Крім сих викладів, уряджував Інститут що зими (до тепер дві серії) відчити для ширшої публіки. І так пр. читав патр. Рахмані про історію патріархату антіохійського, патр. Терціян про патріархат арменський, мср. Бенедеті про Східну церков в часах хрестоносних походів, опат Шустер — про грецький вплив в Римі в перших осьми віках. З того циклю мав також наш Митрополит відчит (буде печатаний в Roma el' Oriente) про східне монашество і його ролю в з'єдиненню церков.

Отсе коротка програма Інститута. Може і між нашими найдуться охочі до сих новоотворених студій.

Правда, треба додати і се, що як кожний початок так і сей трудний. На многих полях ставлять професори щойно перші кроки, неодна може треба буде еще усовершити або і змінити.

Можна однак сказати, що много трудностей поборено дотепер, і нині вже взоруються на Інституті основані кате-

дри східної теології в Загребі, Люблянї і Празі. Праця теперішних професорів виказує, що вони гідно стали продовжати діло славних римських орієнталістів, Assemani, Mai і Pitra, і йти на стрічу Унії Сходу. Бо на них лежить розв'язати неодну ще квестію і определити подрібно узасаднені рїжницї між Східною і Західною церквою.

о. Йосиф Сліпий.

Свц. Олександр Коренець.

Христос в евангелїях — особа історична.

Продовженне.*)

Докази зверхні.

Вже св. Ігнатій, єпископ Антіохійський, що поніс в р. 107, отже в 70 літ по смерті Христа, в глибокім віці смерть мученицьку, говорить в своїх листах виразно про евангеліє писане (Patrum Apostolicorum Opera C. J. Hefele). Крім того показується з рїжних цитатів в його письмах, що він знає наші евангелія, не виключаючи св. Івана, скоро ними користується (пор. св. Ігн. до Рим. 7, 1. 2 і Ів. 16, 22; до Рим. 7, 6 і Ів. 7, 38; до Рим. 7, 7 і Ів. 6, 32. 45. 51). Він наводить тексти однозвучно з нашими евангеліями (хоть недословно, але тодішні люди взагалі цитують неточно, бо цитують з пам'яті, так як не легко було в тім часі о рукописи, і не так легко було писати, як нині), а цитати його зі св. Письма Старого Завіта, що до Христа відносяться, наведені не в тій формі, як вони є в тексті LXX-и, а лиш так, як вони приходять в наших евангеліях (до Полік. 1, 8 і Мат. 8, 17., Іс. 53, 4).

Також Климент Римський четвертий наслідник св. Петра, в своїх листах до Коринтіян, що походять з часу між 70—90 р., покликується на тексти евангельські, як добре знані своїм читачам (Hefele). У нього нарахувати можна: 11 місць з Матея, 2 з Марка, 5 з Луки, 2 з Івана. Навіть Holtzmann признає, що св. Климент користувався Синоптиками. Також псевдоклиментинські Омїлії, що походять з половини II. в., цитують нам евангелія (Tischendorf, Hefele).

Подібно і Didache, т. є наука 12 апостолів, письмо, котре враз з листами св. Климента римського відкрив недавно Брієнній, а котрої походженне кладуть учені на послідних 25 літ I-го ст., або найдальше на перших 25 літ II-го ст., має

*) Ся розвідка друкувалась в „Ниві“ в кількох числах 1918 р. Не докінчено її тоді лиш тому, що в листопаді 1918 р. „Нива“ ізза звисних причин була перестала виходити. Тепер друкуємо її докінчення (з опущенням численних нотаток — ізза великих коштів друку), щоби давні предплатники „Ниви“ мали сю розвідку в цілости. — Ред.

много місць взятих з наших евангелій, котрі вже ту називаються виразно св. Письмом; є там кількадесять текстів евангельських (Funk F. X.). Подібну річ найти можна в листі Варнави з р. 96 (*Theologische Quartalschrift* 1884).

В письмах Гермаса, брата П. Пія I. п. з. *Pastor fidus*, з р. 140, находимо над 40 місць, узятих живцем з евангелій (Hefele).

А св. Полікарп, котрий в р. 155, як 85-літний старець поніс смерть мученицьку, уживає в листі своїм до Филипан текстів вже не лиш з 3-ох перших евангелій, але й з 4-го евангелія, яких у попередних авторів нема, так як евангелія св. Івана за тамтих ще не було. Те саме відноситься також до листів св. Івана, зокремаж до I-го, що писаний до тих самих читачів, в тій самій матерії і в тім самім намірі, що евангеліє, становить з ним одну духову цілість (*Stimmen aus Maria Lach. 67 Bd.*). Подібну річ находимо і в незнаного автора листу до Діогнета, приписуванім мученикови Юстинови; після інших лист сей має бути ще давнійший.

Із сказаного слідує, що вже апостольські Отці, як безпосередні ученики апостолів, в 50 або 60 літ по смерті Христа, знають письма, в котрих записані були слова й діла Христа — що ті письма уважали вони за св. Письмо і Евангеліями їх називали — та що ті письма всюди, зарівно в Римі як і в Греції і в цілій Азії, як такі були узнавані (бож цитуємо ту східних і західних св. Отців). А так виключеним є, щоби вони нараз всі пропали, а на їх місце якісь інші безспротиву, як св. Письмо узнані зістали! Та не тільки в памятниках літературних з першої половини II-го ст. видно зовсім виразний вплив наших евангелій, але показується воно також і в християнській штуці. Артист, що в тім часі малював т. зв. грецьку каплицю в катакомбах св. Прискилли, брав безперечно теми до своїх образів з наших евангелій (Мат. 14, 7, Марк. 6, 38, Лук. 9, 13, Ів. 6, 9), як се виказав першої марки фаховець в тім ділі, Вільперт (*Stimmen aus Maria Lach. 47, 55*).

Аналогічних свідоцтв не бракує нам і в дальшім часі.

Письма Тертуліяна, що уродився в р. 160 в Картагіні і був чоловіком дуже ученим, переповнені є цитатами з Письма св. Нового Завіта так дуже, що, як повідано учені, коли би воно пропало, можна би його з діл Тертуліяна на ново зложити, а навіть один учений написав діло п. з. Святе Письмо Нов. Зав., з письм Тертуліяна виняте (*H. Rönsch*). Від Тертуліяна довідуємося про звичай читання св. Письма на богослуженню (*De praescr. 36*). Він каже, що з апостолів Матей та Іван лишили нам евангелія, а з апостольських, т. є безпосередних учеників апостолів, Лука і Марко, та що за тими евангеліями стоїть тому повага апостольських церковей; вкінці, що та сама повага стоїть і за другими евангеліями, бо то що написав Марко, Петрови приписується, а то що Лука, Павлови.

До другої черги свідків належить Климент Александрійський, що в половині II-го ст. стояв на чолі славної школи катехитичної в Александрії. В ділі своїм Гіпотіпосеон, збереженим нам через Євсевія (Н. Е. VI, 14. II, 15) виразно цитує він наших євангелистів, як авторів чотирох євангелій. А забувати не вільно, що свідоцтво його в тій мірі є висловом св. Передання усього тодішнього християнського світа і результатом основних дослідів, дуже близьких самого джерела.

Превеликої ваги є відтак свідоцтво Папії, єпископа Гієропольського, ученика св. Івана і приятеля Полікарпа. Около р. 120 пише він на підставі того, що чув від Старших і що добре сам розслідував, діло під титулом „Льогіон кіріякон ексегезіс“, в котрім, по свідоцтву Євсевія (II. Т.), виразно покликається на євангеліє Матея і Марка, як на такі, що подають нам правдиву науку, походячу від самого Господа і цитує їх обох як авторів євангелій. А як Папійс заявляється за 2-ма першими євангеліями, так знов т. зв. Фрагмент Мураторія (a Fregelles), що є наче показником книг, які були в уживанню у перших християн і походить з р. 160, доповнює нам дальші потрібні свідоцтва що до Луки та Івана. Неменшої ваги є ту свідоцтво Іренея, єпископа Ліонського. Він був учеником св. Полікарпа, що знов був учеником св. Івана. Отже той, як чого як його Тертуліян (adv. Valentinum c. 5) називає „omnium doctrinarum curiosissimus explorator“, вичисляє нам також поіменно наших чотирох євангелистів і свідкує, що то всьо, що записане в євангеліях, зовсім годить ся з тим, що він чув про Христа від Полікарпа, котрий знов оповідав йому всьо так, як знав се від тих, котрі Ісуса на власні очі виділи і самі Його науку чули (Adv. haer. III.).

Також Оріген, се справдішне світило Церкви Африканської, говорить, на підставі Передання, про чотирох євангелистів, прийятих в цілій Церкві і виводить, що Матей, Марко, Лука та Іван, не то що намагалися писати (Лук. I. 1). але таки написали євангелія при помочи св. Духа (Orig. in Math. t. I...).

Відтак, вже около р. 160 були т. зв. Гармонії євангельські, се є оповідання про житте Христа на підставі євангелій, як Діятессарон Таціяня, а се виразно показує, як дуже ті 4 євангелія вже тоді були уживані, а тим самим і о много раніше прийняті та знані бути мусіли!

Таціян, колись ученик св. Юстина, став відтак єретиком і був заснователем єреси Єнкратитів або Повздержливих — від мяса та від вина, котрого навіть при Службі Божій за казував уживати. Однак своє Діятессарон зладив він ще нім став єретиком, бо інакше не були би уживали того скрізь по церквах сирійських при богослуженню та не находилося би там місця немилі єреси Єнкратитів — як присутність Ісуса Христа на весіллю в Кані, або переміна води в вино і т. и. Але хотьби навіть припустити, що Таціян писав своє діло

вже по 167 р., яко єретик, то значіння його для наших євангелій буде ще тим більшої ваги! А саме — як великою була повага наших чотирох євангелій, що навіть Таціян, котрий ради своєї єретичної науки деякі листи Павлові, як неавтентичні відкинув (Hieron, In epist. ad Tit.), євангелій однак не поважився нарушити! Те саме потверджують також переклади євангельські, уживані вже з кінцем I-го і з початком II-го ст. в церквах Сирії та Греції.

Але бо й єретики, котрих не бракувало зараз в самих початках християнства, як Басилід, Ебіоніти, Марціоніти, Валентініани, в котрих інтересі передусім лежало, щоби євангелія не були правдиві, бо якраз євангеліями їх найбільше поборювано, походження тихже навіть не беруться збивати, лиш намагаються ересь свою оперти на однім, то на другім євангелію — найкраще віддають їм свідоцтво, як се справедливо завважав Іреней (adv. haer. III. 11). І так Ебіоніти освідчаються за євангелієм Матея, Гераклеон і Марціоніти за євангелієм Луки, Докети за Марком, Басилід і Валентініани за Іваном — в міру того, як котре надається їм до викладу по думці їх блудів. Колиж се їм ніяк не удасться, то скорше відважуються заявити, що апостоли відпали від правдивої науки Христової, чим нарушити апостольський початок євангелій!

Та не лиш єретики, але й горді та учені погани тодішні, як Люціян, Порфїрій, Гієрокль письмами своїми мимоволі стверджують правдивість євангельських оповідань про життя й діла Ісуса Христа, хоть його Особу висмівають та з догматичних зглядів його науку відкидають. А в письмах такого неблаганого ворога християнства, яким був Цельзій, що жив за цїсаря Адріана на початку II-го ст., скрізь повно місць і цитатів з наших євангелій. Правда — уживає собі на них своє безпощадне перо, однак він знає вже євангелія і то як письма апостольські (Seitz A. Christuszeugnisse aus dem klassischen Altertum von ungläubiger Seite. Cöln 1906).

Так само сильний доказ дають нам в тім згляді також Апокрифи, так як вони є по більшій частині доповненням, будь наслідунком або фалшованнем правдивих євангелій, котрі тим самим скорше мусіли бути — особливе, що легенди і байки про ту, чи другу визнану личність, повстають о много пізнійше, чим правдиві історичні донесення. Колиж тепер зважимо, що після свідоцтв Іренея, Гегесиппа і др., вже в половині II-го ст. були євангелія апокрифічні, то ті, котрі фалшовано вже о много скорше — отже вже за часів апостольських мусіли бути!

Те саме відноситься і до імен авторів євангельських, так як апокрифи звичайно прикрашуються іменами дійсних, і то найповажніших авторів, та під них залюбки підшиваються.

Також і переклади євангелій потверджують вік єван-

гелій. Вже Тертуліян уживав давнього латинського перекладу *Itala*, походячого з часів діяльності апостолів та їх учеників в Африці та Італії. Переклад сирійський *Peschito* походить після традиції з часів голошення віри Христової на території арамейській і на сирійське євангеліє покликується около р. 150 Гегесип.

На остаїці годі ту поминути ще одно, просто монументальне свідoctво, яке складає нам славний філософ римський і апольотет Юстин, що поніс смерть мученицьку за Марка Аврелія, в р. 163. В його Діялозі каже Трифон, межі іншими, що він читав се в письмі, котре християни євангелієм називають (*Orth. Justinii opera. T. II. st. 39*). В своїй першій Апольогії, т. є Обороні Християн, написаній до цїсаря Антоніна Пія, по р. 148, називає Юстин — подібно як в Діяльозі, євангелія письмами, що походять від апостолів або їх учеників. Він говорить, що сі письма, тому, що містять слово і науку Ісуса Христа, читають від давна на прилюдних зборах Християн кожної неділі поруч письм Старого Завіта (I. 67). А так їх старанно бережено, що виданне якої книжки в руки поганина, уважалося за відпаденнє від віри.

Та що письмами тими, так добре Юстинови знаними є наші євангелія, переконуємося з того, що він оповідає нам з житя Христа ті самі події, тими самими образами і словами що євангелисти, так що легко можна пізнати — се місце є з Матея, тамто від Марка, то з Луки, тамто від Івана, і в однім лиш уступі Діяльоза має Юстин по кілька місць з кожного євангелія. Трох перших євангелистів цитує Юстин так часто, що навіть найбільші раціоналісти признають, що він мусів мати перед очима Синоптиків (*Volkmar*). Євангеліє Івана приходить, що правда, у Юстина рідше — хоть не бракує місць, котрі лиш від нього можуть походити (*A. L. Feder*). Також Гільгенфельд признає, що Юстин користав правдоподібно з євангелія Івана. Подібно висказується *Harnack* (*Chronologie. I. 674*), а *Loisy* каже, що христольогія Юстина є зовсім Іванова, та що Апольотет мусів послуговуватися тим євангелієм як жерелом тої самої вартости, що Синоптики (*Le quatrienne Evangile, Paris 1903, 14*). Крім того в його текстах старозавітних, котрі наводять, подибується ті самі — хоть незначні варіанти, що й у євангелистів (Матей II. 6; Міхей V. 1, 3; Зах. XII. 10; Ів. XIX. 37).

А памятати треба, що дата сього справді многозначного свідoctва, колишнього філософа і поганського ретора припадає що найдалше на половину II-го ст. Наколи отже наші євангелія зістали як апостольські письма підкинені, то значить, фалшиво в імя наших євангелистів заосмотрені, то воно мусіло статись ще раніше, так як Юстин навернувся до християнства в р. 130 і тоді вже євангелія в церкві застав — отже хіба між 100—125 р. Тоді однак були ще при життю многі люди, не лиш свіцькі але й духовні, єпископи

і священники, що від самих апостолів безпосередно чули о всім, що належить до річи і від них саме — а найбільше від св. Івана, котрий найдовше з апостолів жив, бо вмер аж за цисаря Траяна, були достоту і всесторонно про Христа поінформовані; були ще й такі живущі, котрих св. Петро і Павло навчали!

Тепер питаю ся: чи ті всі люди так спокійно дивилися, як хтось подавав якісь оповідання, яко походячі від апостолів та їх безпосередних учеників — оповідання, котрі тим не були, що вони самі найскорше знали — та однак за правдиві їх прийняли? Хиба дали собі ті сучасники апостолів, та дозволили собі накинути як апостольські, письма, котрі такими не були, а в додатку за то всьо мучити і розпинатися давали?

Тут еще старатися му виказати близше, що і в грецькій Церкві так само вже в найдавніших часах уважали наші євангелія за письма апостольські. Доказом того письма найдавніших апольоґетів грецьких.

Одним з них був апостольський ученик Квадрат, єпископ в Атенах. Міродатний сей свідок апостольської науки, на власні ще очи видів многих з тих, котрих Ісус в Юдеї уздоровив і воскресив з мертвих. По свідощтву Євсевія (Н. Є. IV. 3) зладив в р. 125 в обороні християн письмо до цисаря Адріяна і як такий, що на власні очи видів уздоровлених Христом і до життя назад покликаних, стверджує найкрасше правдивість дотичних донесень євангельських.

Другим таким апольоґетом в тих часах був Аристид, християнський філософ з Атен, о котрім Євсевій доносить, що се був чоловік віруючий та що він подібно як Квадрат лишив мову, котру мав в обороні християн до цисаря Адріяна і „многі мають се письмо доси“ (Н. Є. IV. 3). Подібно і св. Єронім хвалить Аристида (Hieron. d. v. i. c. XX), хоть його висказ, що сьою апольоґією, повною філософічних сентенцій користувався Юстин, показався відтак неоправданим. Свою апольоґію пише Аристид около р. 140. В ній покликується він перед римським цисарем і поганським світом урядовим на факт, що Християни мають в руках старинні історичні письма, котрі вони називають євангеліями або євангельським св. Письмом — а те все, що він на підставі них подає, зовсім покривається з нашими євангеліями (II. 6). Апольоґія Аристида є дуже цінним та заразом прекрасним документом старинного християнства, що тоді еще слабе й неугрунтоване, однак так світло заінавгуровує борбу з противником, що ним було образоване поганство.

Те саме документують і другі апольоґії, як Атенагораса, Таціяна, Лист до Діогнета, та інші.

А так тепер вже сміло сказати можемо, що вже около р. 130 апостольське походження наших євангелій було загально прнняте. Колиж би вони як апостольські зістали під-

кинені, то мусліо воно статися хиба перед тим часом. Се послідне, як ту виказано, є можливе. Проте апостольске походженне євангелій, стоїть непереможно сильне. Історичні свідоцтва за правдивість євангелій є так давні, так числені і так основні, як ледви за якою книжкою старинної літератури. Тому коли не хочеться бути неконсеквентним, то не повиннося правдомовности євангелій ставити під знаком питання. А так їх достовірність також стоїть безсумнівно. Влучно тому висловлюється в тім напрямі учений англієць Ramsay, коли говорить: Святі Книги Нового Завіта вважати християнською блягою з II-го ст., булоби — *si datur licita comparatio* — ні білше ні менше лиш такою самою недоречністю та несправедливістю, що вважати діла Горация і Віргілія за обман з часів Нерона. А Jean Jacques Rousseau складає нам тут ось таке зізнанне: Діла Сократа, котрих ніхто в сумнів не піддає, менше є доказані, чим діла Ісуса (*Émile liv. IV*).

Та у віруючого католика, до свідоцтва усяких апольгетів і других поважної думки людей, що оглядають євангелія з точки людської достовірности — долучається ту ще й повага католицької Церкви, котрій святі правди і Боже обявленне передані до переховання і збереження. Отже вона посідає спис або канон книг, котрі містять в собі обявлену правду і учить, що не хто инший, а Дух святий є автором всіх тих книг. Завдяки тому Божому походженню мають євангелія незрівнана висіість над кожною свіцькою книжкою, „сеж написано, щоб ви вірували, що Ісус єсть Христос, Син Божий і щоб, віруючи, житте мали в імя Його“ Ів. 20. 31.

Докази внутрішні.

„Не за байками хитро обдуманими, йдучи, обявили ми вам силу і приход Господа нашого Ісуса Христа, а будши самовидцями величі Його“ (II. Петр. 1, 16).

Ще приходять ту докази внутрішні про довірність наших книг. Тих є, поєдинчо кажучи, легіон — а всі вони свідчать згідно, що євангелія неодмінно написані зістали через сучасників і так в цілости, як і в своїх поодиноких частях, вповні відповідають вимогам научно-літературної критики.

Бесіда переповнена євреїзмами — а з другої сторони отся єврейська у Матея, доволі зраджує впливи могучого тоді геленізму. Стыль живий, ясний та драматичний, оповіданне образове — так питоменне натурі галилейській; вісти історичні, описи географічні, топографічні, хронологічні, звичаєві та правні форми тодішнього життя, що небавом опісля улягли основній зміні, словом — ціле *milieu*, в яким обертаються євангельські оповідання, змушує нас прийняти за певне, що лиш наочні свідки, які доконечно в тім часі жили, могли так всесторонно і ясно про те все писати. Крім того, дух старини, що скрізь віє з тих письм — скромність

і простота, без якоїнебудь домішки суб'єктивізму, з якою євангельські автори оповідають про так великі та дивні річі, як воскресення мертвих, ніяких об'єктів, (Pascal Bl. Pensées, каже між иншим: Оповідання євангельські є тим особливе подиву гідні, що нікого вони не обвинувачують; обставина се дуже знаменна, яка також доказує їх об'єктивності), а з другої сторони признание власних блудів, свіжість і плястика оповідання, особливе в 4-ім євангелію, точність даних аж до найдрібніших обставин — то всьо дає євангельським оповіданням особливе пятно пережитого і вказує на авторів тихже, яко на наочних свідків. Читаємо у Луки (XXII, 41) „а сам відступив від них так, як кинути каменем“ — хто инший не міг би здобутися на таку оцінку віддалення! Або у Марка (XIV. 43) „і зараз як ще він промовляв, приходять Юда“ — так наглядно говорить лиш очевидний свідок. Лука (XX. 50) записав: „та й відтяв йому ухо праве“ — кому иншому, зглядно пізнішому письменникови було би байду-же, чи було се праве, чи ліве ухо — та се спостереження вказує на очевидця, котрий подає всі подробиці так, як їх видів. „У почині було Слово“, зачинає св. Іван — самі високі гадки тиснуться читачеві до голови і утримують його в напруженню. А ту нараз змінє автор тон, та з дітинною ширістю стає говорити про свого дорогого учителя — вірно малює нам образи, наступаючі по собі один за другим. Крок в крок він йшов за Ним; з кожним чоловіком, з котрим учитель говорив, він також говорить. Та як скромно висказується він о собі самім, безіменнім, зазначаючи лиш „се той ученик, що свідчить се, і писав се“, XXI, 24, або так само; XVIII. 15, XX. 2, 3, 9. На підставі того всього приходить мимоволі до переконання, що мається діло не з ким иншим, як лиш дійно з очевидцем, бо так говорить тільки правда, сама себе певна. Завдяки такому природному й живому представленню річі виступають перед очима нашими події, що мали місце тому XX століть, так свіжо й ясно, начеб ми самі що й но на них дивилися і слова, які були тоді сказані, самі чули.

І не диво, що автори євангельські потрапили нам се так гарно оповісти, бо вони були свідками щоденними життя Ісусового протягом цілих трох літ, свідками наочними і наушними того, що саме оповідають, або від таких отримали свої відомости; вони були рівно розсудливими, як і правдолюбними людьми; вони могли, хотіли, ба мусіли правду говорити (Schäfer J.). Крім того, були се річі загально звісні, та щоби їх вірно представити, не треба було знов так високої освіти, а вистарчав здоровий, хлопський розум, котрого євангельським авторам чейже ніхто не стане відказувати.

Ані не були вони так легковірні, щоби в щось без достаточні причини увірити, а противно — як се показує історія Томи по воскресенню Христовім! Вони, того що опові-

дають, не хотіли навіть під грозьбою тяжкої кари запертися, ставлені перед судом, а воліли терпіти і вмерти за правду свого оповідання!

З другої сторони сей, що такі незвичайні, далеко не буденні та понад всьо величні типи, які маємо так по мистецьки змальовані в євангеліях, зумів би сам з себе видумати, був би, як се завважив Руссо, більше подиву гідний, чим сам їх Герой (Еміє IV). Бо святий і довершений образ Христа так далеко ріжниться від тих всіх моральних типів, які тодішний світ нам представляє, і так діаметрально є їм всім противний, що годі зрозуміти, як міг би якийсь чоловік його видумати. Зрештою, кому воно приписується? — людям без усякого научного формування, якими були автори євангельські, коли сього не потрафив сам Ренан, хоть і як дуже намагався. Між тим в євангеліях, як не мож красше ясніє Особа Спасителя світа, Ісуса Христа, а на ній розмальована уся Його Божа совершеність і недоступний ідеал моральної величі. Зокрема заслугує у Христа на увагу: абсолютна Його безгрішність, богатство чеснот, незмінна правда, сила волі й характеру, лагідність в обході з людьми, милосердіє, необмежена любов ближнього — то всьо, в мірі небувалій між людьми. Тому навіть найбільші вороги Христа „не могли нічо сказати проти, тільки щоб більш не говорили в імя сеє нікому з людей“ (Діян Ап. 4. 14, 16), та тв. Петро в імени товаришів кличе захвачений „Господи до кого йти нам? У Тебе слова життя вічного. І ми увірили й взнали, що Ти єси Христос. Син Бога живого“ Ів. 6, 69.

З а к і н ч е н н є.

Коли одного разу деякі Енциклопедисти і Масони, що находилися в оточенню Наполеона В., старалися переконати його, що ціле оповідання євангельське про Ісуса Христа є лиш байкою або звичайним собі мітом, він відповів їм: Навіть колиби й припустити, що так воно справді є, так був би се найкрасший міт, який колинебудь люди могли видумати. Та — чи се міт, чи правда — ми в тій розвідці доволі джерельно і предметно розглядали! Ми перейшли саме головніші свідоцтва так нехристиянських як і християнських письменників, та зокрема свідоцтва євангельські, виказуючи zarazом нестійність закидів, які звичайно почути можна против історичної особи Христа Спасителя. І „коли“, як говорить Link Kurt (*De antiquissimis veterum, quae ad Jesum Nazarenum spectant testimoniis*) „годиться вірити словам Тацита, так ніколи не можна заперечувати, що Ісус Христос жив“. Подібно висловився також Wieland в розмові з Наполеоном, дня 6. X. 1808. у Weimar — і, кажучи: Знаю, В. Ц. Високости, що є деякі так нерозумні, котрі повідають, що то ще велике питання, чи Ісус Христос колинебудь на

світі жив, Але се мені так само нерозумним видається, як коли би хто сумнівався, чи Юлій Цезар жив, або чи В. Ц. Високість жие.

А Niembsch von Sirehlenau, знаний під псевд. Ленау каже так:

Ist Christus Traum, dann ist das Leben
Ein Gang durch Wüsten in der Nacht,
Wo niemand, Antwort uns zu geben,
Als eine Horde Bestien wacht.

(Romanzenepos „Savarandola“).

„Ісус є тим самотнім, що відважився сказати: Я є Богом“ — написав Наполеон на острові св. Єлени. Однак пригадавши собі Олександра В., котрий назвав себе сином Юнітера, дописав: Ціла Греція сміялася з того!“ (Nicolas. Studien IV.).

Колиж тепер ще зважимо ті чудесні і так спасенні наслідки, які наука Ісуса Христа в цілїм світі, стільки перепон, ворогів та трудностей, помимо своїх великих вимог викликала, то змушені будемо як річ неймовірну виключити, щоб Іого поява була обманлива. Протівно — образ Христа має на собі всі знаменні черти індивідуальности. Від часів апостольських мало людство можність переконатися о тій правді — і переконалося! Сам вислідок найкрасшим є в тій мірі свідцтвом, скоро люди всіх частей світа, всіх націй, ріжної культури, найшлися під Іого стягом. І власне величаві ті й справдешнього подиву гідні наслідки, лиш тоді дадуться обяснити і, як належить, зрозуміти, коли саме те, що евангелія про Христа нам подають, вповні є правдою — Божою правдою. Так найкрасшим свідком Христа, Богочоловіка, стає історія. Вонаж каже: Ісус Христос — скоро Він раз між людьми зявився, є тим, котрого чоловік не може зігнувати, він мусить про Нього оповідати, про Іого науку, діла, Іого пониженне і вивисшенне! „І той, що бачив се, засвідкував, і правдиве свідченне Іого; і знає він, що говорить правду, щоб ви вірували“. Ів. 19, 35.

Заклик до собратів священників.

Переживаємо епохальну добу в історії нашого народа, стоїмо перед важним рішенням нашої судьби, або будемо вільним народом або запряжуть нас в ярмо. На спомин сього посліднього смертельного жах огортає ціле наше ество, просто не хочеть ся припустити, щоби витиснено таке рабське пятно на українськїм народі. Щоби воно так не сталося, треба нам помочи і се помочи надприродної, Божої. Єсть нас в галицькій Україні більше ніж дві тисячі україн.-кат. священників, — жертвуймо всі по 2 Служби Божі в тій преважній

справі, одну в наміренню перепросьби за провини нашого народу, а другу в наміренню випрошення у Вітця небесного всіх ласк для нашого народу, а між иншим також ласки свободи і волі. Божа сила може все зділати, звернімся з вірою в Ісуса, а гори двигнуться! Не земським оружям, а молитвою треба нам, священикам, здобути кращу долю своему дорогом а нещасному народови. Длятого всі без винятку сповнім сей святий обовязок — в найблизших днях.

О. Гр. П.

Сей заклик повинен у нашім духовенстві знайти належний послух. Просимо читачів „Ниви“ повідомити про се усіх собратів священиків. — *Редакція.*

Загальні Збори Т-ва Катехитів.

Дня 26 VIII. відбули ся у Львові: зїзд і загальні збори Товариства Катехитів.

На дневнім порядку було:

I. Вибір нового виділу.

II. Віднова діяльности Товариства.

III. Реферати і наради над душпастирством молоді.

По вступнім слові голови Товариства о. проф. Громницького запрошено на провідника зборів о. Д-ра Фіголя, катехита зі Станиславова, що у своїй бесіді візвав присутних отців, щоби повстанням із місць ушанували память усопших оо. Катехитів: о. Т. Лежогубського, о. Теоф. Глибовицького й о. Євгена Монцібовича.

Відтак приступлено до дневного порядку й вибрано новий виділ. В його склад увійшли: о. Єв. Громницький, о. шамб. Алексевич, о. дир. Ю. Дзерович, о. Д-р Цегельський (з Городка), о. Леонід Лужницький, о. Біленький, о. І. Новосад, о. Кучкуда (з Перемишлян), о. Бараник ЧСВВ (з Жовкви).

До Контрольної Комісії: о. І. Туркевич, о. А. Яремович, о. Д-р Г. Костельник.

Головою Т-ва вибраний одноголосно о. Є. Громницький. — Секретарем зборів був о. С. Василів.

Дальшу точку заняли реферати:

а) о. Д-ра Маркевича ЧСВВ: „Про християнську організацію молоді, як чинник поглиблення релігійности;

б) о. Д-ра Цегельського: „Шкільні експорти та їх теми.“

Над відчитами розвинулася оживлена дискусія й відповідні внесення та й дезідерати до нового виділу.

Передусім на внесення о. Галянта прийнято резолюцію реферату о. Д-ра Маркевича: В переконанню, що хри-

стіянська організація шкільної молоді є одним із наймогутніших душпастирських чинників і що нинішні часи вимагають доконче їх примінення, — рішає зїзд катехитів, — ужити всіх заходів, щоби перевести згадану організацію в життя у всіх, а на першім місци в середних школах.“¹⁾

Задля введення в життя сеї резолюції установлено при виділі Т-ва катехитів окремий секретаріят. Органом організації молоді признано „Поступ“ у такому виді, як виходить.

Рівнож поручено новому виділови утворити редакційний комітет, котрий по порозумінні з „Нивою“ має при сім часописі отворити окремий катехитично-педагогічний відділ. (Внес. о. Бараника). Членам Т-ва поручено поміщати в „Ниві“ (згл. у згад. відділі) свої дописи. (Внес. о. Новосада.)

Також поручено виділови видання експорт, згл. поміщування їх у „Божім Слові“ в порозумінню з видавництвом. (Внес. о. Новосада.)

Поручено виголошувати експорти старанною сьогочасною літературною мовою.

Дальше поручено виділови просити Преосв. Ординаріяти: 1) щоби інспекторами науки релігії іменовано досвідчених катехитів, які своїм досвідом можуть поділитися з іншими; 2) щоб у місцях, де нема священників, поручено науку релігії укінченим богословам, які до сього більше надаються, чим світські вчителі; (внес. о. Д-ра Цегельського); 3) щоби Преосв. Ординаріяти веліли завести у школах молитви на українській мові.

Рішено відновити діяльність у всіх кружках катехитів.

Врешті на покриття всіх видатків ухвалено річну вкладку 100 м. п., яку присутні оо. сейчас зложили, й поручено новому виділові стягнути вкладки від прочих. До Т-ва після однодушної думки Зборів рішучо повинні належати всі катехити всіх трех епархій, і негайно прислати річну вкладку (100 Мп.) на адресу касієра Т-ва о. шамб. І. Алексевича (Львів, ул. Байки 4.). О год. $\frac{1}{2}$ 6 по пол. закінчено засідання, що тревало від 9—1. рано й від 3. по пол.

---

¹⁾ Реферат о. М. буде випечатаний.

Нові книжки.

Святе Письмо Нового Завіта в перекладі свящ. дра Ярослава Левицького, видало видавництво Чина св. Василя В. в Жовкві (1921), тверда оправа, формат мала 16°, дуже пригідний стр. 718, ціна 560 мп.

Ось вкінці діждались ми перекладу св. Письма чистою українською мовою, одобреного Високопреосв. Ординаріатом. Авторони сього перекладу, довголітньому редакторови „Ниви“, можемо бути з цілого серця вдячним за його мазольну та жертвенну працю (бо в нинішних часах у нас літерарна рбота приносить мізерне винагородження).

„Отсей переклад“, каже автор в „Передному слові“, „зладжений з грецького оригіналу по найновішим критичним виданням.

Переклад сбісно провірили: Вп. Др. Остап Макарушка і о. Др. Тит Галушинський ЧСВВ. — Після їх провірки переглянула переклад також окрема комісія, покликана в тій цілі І. Е. Впреосв. Митрополитом. До сеї комісії входили: Сам Ппреосв. Митрополит, п. Радник двору Ал. Барвінський, о. мітрат Ал. Бачинський, о. ректор Др. Т. Галушинський, о. дир. Юл. Дзерович, п. радник Іл. Кокорудз, п. професор Філ. Колесса, п. інспектор Др. Ос. Макарушка, п. проф. Др. К. Студинський і п. проф. Др. В. Щурат.

Бажанням комісії і її перекладчика дати в руки нашому народови переклад св. Письма Н. З. не тільки вірний, але й поправній язиковій формі“. Переклад заосмотрений короткими поясненнями (нотками), а його мова (стиль) дійсно ясна та плинна. Шкода, що видавці не долучили при кінці книжки поправок друкарських блудів, бо декотрі з них разячі. Так н. пр. на одному місці видруковано „в Витанії“, замість „в Витаварі“ (Йоан 1, 28). Бажаним було би, щоби й в нас вже раз прийшло до тої перфекції, як н. пр. у Німців, щоби в таких книжках, як Св. Письмо, не було ані одного друкарського блуду. Надіємося сього в II. виданні. Книжка сама говорить про себе, що вона повинна знаходитися не тільки в домі кожного священика, але також в домі кожного віруючого Українця.

о. Г. К.

Dr. Frant. Grivec: Pravoslavi зі словінського (на чеське) переклав Martin Chudoba, накладом велеградської Академії, Kroměříž (Морава) 1921. Стр. 114. Се для нас дуже інтересна книжка. Її зміст поламо пізніше.

Karel Jindřich: Vladimir Sergejevič Solovjev, з 3 ма портретами Соловйова та з автографом, Прага, стр. 282, ціна 20 Кс.

Автор описує життя й працю звісного російського філософа Волод. Соловйова, який шукав дороги до злуки російської церкви з католицькою.

Bögoslovni Vestnik, ч. II. за 1921 р. (виходить в Люблянi).

Зміст:

F a b i j a n : Релятивна певність і сумнів у вірі;

U j č i š : Наука о простетельному гріхови;

L u k m a n : Письмо св. Ігнатія до Смирнян 7, 1.

Вказівки для пасторалізації, як н. пр. сповідь законниць, продаж церковного добра, сповідник з чужої єпархії і резервати і др.

Огляд по хр. світі: Чеська церков, Institutum Pontificium orientale. Література.

Голос Ісуса (в найсвятійшій Евхаристії). Львів 1921. 2. вид. ціна 10 мп. Цінну прислугу зробило Марійське товариство молоді нашій релігійній літературі, видаючи сю гарну книжечку на українській мові. Зміст книжечки то персоналіфікація Спасителя в Евхаристії, що відзивається до відвідуючої Його душі й запрошує, щоб отворила перед Ним своє серце, й виявила всі свої чуття та бажання. Хто перечитає уважно сю книжечку, не може остати байдужим на голос Христа й зимний для Нього. Сей голос і виражена в ньому доброта Спасителя полишається в душі незагладним спочином через ціле життя. Брошурка є спосібна вельми поглибити культ Евхаристії. Надається до різних цілей: до корисного слухання Служби Божої, на благодарення по св. Причастю, при відвідинах найсв. Евхаристії, підчас адорації також — так сказати би мимоволі, вводить людину до внутрішньої молитви. Вистане в наведених випадках відповідати Христови на Його питання й Його запрошування. Мова легонька, приступна й зрозуміла навіть для дітей із народних шкіл. З душпастирського погляду належить брошурку поручити всім отцям. Зокрема мусимо її поручити оо. катехитам, до масового поширення межі шкільною молоддю всяких категорій. Брошурка, відповідно використана, може стати одним із поважних причинків до практичного рішення великого проблему, — проблему поглиблення релігійности у шкільній молоді. — Симпатичною робить брошурку також зверхній вигляд (рожева й кремова окладинка й гарний, передвоєнний папір) Нічо дивного, що протягом кількох тижнів зладжено 2 видання в числі 12.000 примірників, що миттю межі народом розходяться. Було би вказаним, щоби оо. катехити казали собі прислати озакований примірник, приказали й поручили молоді, читаючи який розділ — а відтак стільки замовили примірників, скільки їх молодь бажає мати. Замовляється найліпше прямо в управі М. Товариства мол. *Львів, Коперника 36.* — а також в наших більших книгарнях у краю. Для шкільної молоді відступає товариство книжечку з 50%⁰ опустом (по 5 м.) — М.

Catalogus Ordinis S. Basilii Magni Congregationis Ruthenae SS. Salvatoris in annum MCMXXI, Żovkva. Довідуємося з нього, що в сім році мають оо. Василяни 15 монастирів в Галичині, а один на Підкарпатській Україні в Мункачи, утворений рішенням св. Конгрегації для Східної Церкви з дня 6. цвітня 1921. Всіх монахів мають 209, з того 94 священників, 38 учеників, а 74 братів. Мункачівський монастир числить 4 священників, 6 учеників і 5 братів, а на місіях в Америці перебуває 11 священників і 2 братів. Ріжниця числа монахів з 1920 р. вносить о 23 чвенів, а то о 6 священників, 11 учеників і 6 братів більше. Умерло в 1920—1921 рр. 3 священників і 2 учеників.

При тій нагоді згадуємо, що суперіором місій є о. Йосиф Заячківський ЧСВВ (Львів, Жовківська 36) і до нього треба звертатися всім тим Всч. Отцям, які бажають урядити місії.

Видавництво „Українська Автокефальна Церква“, під редакцією проф. Огієнка :

№ 1) Прохання до патріарха Царгородського благословити автокефальну українську церков:

№ 3) Українська вимова церковно-словянського богослужебного тексту;

№ 5) Український православний молитовник;

№ 6) Як Москва взяла під свою владу вільну церкву українську;

№ 11) Світовий рух за утворення живої народної національної церкви.

№ 20) Шкільні молитви переложені на українську мову.

Всі ці брошурки праця проф. Огієнка, видані в Тарнові 1921.

Поступ - студентський Вістник, ч. 8—9, за 1921 р.

Зміст:

Т. П-р.: Новим шляхом;

Р. Ска—ський: В тюрмі;

* * * Наші недомагання;

І. Л-о: Молитва ночі;

Леся Верховинка: Іділя;

Й. Скрут: Жіноче питання;

І. Зірка: На цвинтарі;

Бібліографія;

Зі Студентського життя;

Оповідки, Некрольоги;

Наш Прапор :

П. Стефанишин: Світ радощів;

І. Гла—вич: Гуртова праця;

А. Теріє: Ялиці;
М. Курцеба: І до Марії...
О. Соломяний: Панахида;
О. Корба: Приязнь.

Світ дитини — ілюстрований часопис для дітей, ч. 17 за 1921. р. Зміст: Україні на втіху (поєз.); Михась Коханчик (істор. опов.); Блудна птвичка; Оселя Слонів (опов.); До школи (поєз.); Веселий кутик; Маленький школярик (поєз.); ребуси, загадки.

Некрольоги.

О. Евген Монцібович, катехит в академ. гімназії у Львові, помер 3. VIII. с. р. в Калагарівці, грималівського деканату, у домі своїх родичів, куди виїхав для спроведення шкільних вакацій. Покійний родився 1879 р., ордин. 1905 р. Був примірним священиком. Невмолима смерть в тих тяжких часах забрала нам в ньому молоду людину, котра так щиро працювала для нашої суспільности, а на многих позиціях. Тихий, совісний, ревний, надзвичайно точний побіч своєї служби в школі покійний працював у многих наших товариствах, як у Виділі т-ва св. Павла, в укр. Лічниці, в Захоронці, в Доставі ітд. Був одним з тих патріотів, що тихою безнастанною працею будував красшу долю свому народови. — Вічна Йому память!

о. Ілія Олексин, парох Старяви сяницької, пов. Добромиль, помер дня 14. IX. с. р. в 72 р. життя. Покійний був ревним священиком душпастирем та діяльним робітником. І на посаді в Острові біля Перемишля, де вибудував муровану церкву, і яко катедральний проповідник, відтак яко парох в Добрій шлях. та довголітний парох в Старяві, всюди працював ревно в церкві і серед народу, оснував братства, читальні, кружки „Сільського Господаря“ і т. д.

З вибухом всесвітної війни на злобний донос ворогів був інтернований в Талергофі. А опісля чимало натерпівся підчас польсько-української війни.

З Покійним сходить в могилу оден з тих рідких старих типів праведного священика і народного діяча. Вічна Йому память!

Всячина.

Послідний папський тайний консисторій. По дволітній перерві відбувся послідний папський тайний консисторій 13. VI. 1921 р.

Св. Отець після звичаю отворив Консисторій промовою, в котрій підніс для католическої Церкви найважнійші події з послідних літ. Наводимо найважнійші части з тої промови.

„Коли Ми до Вас з сього місця перед двома роками дня 10. марта промовили, ще Вам в памяти, як Ми тоді дуже були зажурені повоєнною судьбою Палестини, тої Нам і кождому християнинови дорогої країни, яку Божественний Спаситель людського роду посвятив діяльністю свого смертельного життя. Ся Наша журба ще й до нині не щезла. Що більше, з дня на день вона Нас ще більше гнітить“.

„Досвід виявив, що отсе Наше побоювання не було безпідставне. Се вже ясна річ, що положення християн у Св. Землі не змінилось на ліпше, але на гірше, чим було передше. А се з причин нових горожанських законів та постанов; не кажемо, ще се сталось волею авторів тих законів, однак сі закони річево стремлять до того, щоби, після бажання Жидів, християнство витиснути з того положення, яке воно там завсіди займало. Попри тому бачимо, як премногі дуже заходяться, щоби Святі Місця профанувати і перетворити в розкішні місця для гулящого життя ввводження ріжних приисан приємности й насолоди. А того ніде инде не можна за добре приймати, а щож щойно тут, де знаходиться так багато релігійних памяток.

Але, що палестинська держава ще не є дифінітивно упорядкована, то вже тепер заявляємо:

Наше жаданна таке, щоби права католическої Церкви як і всіх християн були збережені неткнені і ненарушені, коли дозріє питання в оконечному упорядкуванні Палестини.

...Тому дуже просимо всіх володарів християнських народів, хочаб вони і не були католиками, щоби не вагалися в тому напрямі впливати у міжнародному товаристві, яке має вести контролю над англійським мандатом що до Палестини“.

„Звернувши очи на Европу, також тут спостерігаємо великі трудности. Найновійші події, звісні Вам, Всечеснійші браття, ясно виказують, що межиусобиці і ворогування між народами ще дотепер не утихомирились, та що военний дух ще живе, хоча военний огонь вже по більшій часті погашений. Тому знова і знова просимо і молимо всіх володарів доброї волі, щоби вони своєю ініціативою та повагою попрацювали в тій ціли, щоби народи вже раз закинули

взаїмні ворогування з одної і другої сторони задля загального добра, а свої непорозуміння хай вирівнають справедливими і повними любови переговорами, щоб так бідн й Європі вкінці повернути здавна бажаний мир“.

Вкінці св. Отець висказує радість з того приводу, що по скінченій війні майже всі держави, які не мали явної звязи з Апостольським Престолом (між ними й Франція), з власної ініціативи старалися осягнути сю звязь, на що Апост. Престол з радістю згодився.

Віднова дипломатичної звязи Франції з Ватиканом. Французький парламент дня 30. XI. 1920. більшостю 371 голосів проти 179 прийняв законну пропозицію ряду (Legues-a), якою в 1904. р. перервана дипломатична звязь з Ватиканом відновлюється. Однак у французькому сенаті зі сторони масонів була сильна акція проти того. Сенат завсідди, коли тільки зійшовся, знайшов спосіб, щоби відложити дискусію над ухвалою парламенту.

Вкінці уряд (Briand), не оглядаючися на пасивну обструкцію сенату, з початком мая с. р. перевів ухвалу парламента, іменуючи сенатора Jonnart-а дипломатичним послом при Ватикані, а Апост. Престол на днях вислав до Парижа в характері нунція Мнра Serrett ого.

Св. Отець одержав дотепер від катол. світа для убогої дітвѳри звиш 10 мільонів лір.

Св. Отець дарував для будови катедрального костела в Лінці 100.000 лір; а для убогих німецьких академиків 50.000 лір.

Католицький соціяльний курс в Тулюзі (Франція). На католицькому університеті в Тулюзі від 25. до 31. липня с. р. відбувся соціяльний курс, в якому взяли участь також представники соціяльних католицьких організацій з інших держав (в Бельгії, Іспанії, Португалії, Канади, Голяндії, Швайцарії, Італії, Сполучених Держав і др.). Слухачів було звиш 1200.

Кривавий соціялістичний конгрес в Лілю. (Lille). В тому самому часі, коли відбувався катол. соціяльний курс в Тулюзі, зібралися французькі соціялісти на конгрес в Lille. Перебіг конгресу був не тільки теоретично, але й практично революційний: обізвалися навіть револьвери... І першим наслідком сьогѳ конгресу було: 1 убитий, 8 тяжко ранених. Зноваж оден учасник так запальчивѳ боронив большевицькі ідеї, що підчас промови помер в наслідок наглого параліжу.

Вкінці конгрес розпався на дві групи. Більша (1572 голосів) заявила за II. Інтернаціоналом, а менша група (1328 голосів) за III. Інтернаціоналом. (Narodna Politika).

Сербський єпископ Доситей в чеській „народній“ церкві. Сей єпископ православний, а чеська „народня“ церква не є православна (бо до згоди з сербською церквою

не дійшло, і не може дійти на таких підставах, як се чеські реформатори хотять). Помимо сього еп. Доситей функціонує як превентивний голова чеської народної церкви. Він висвячує священників для тої церкви, відправляє богослуження в чеських „народних“ церквах ітд.

Дня 2. червня с. р. чеські католи. послали піднесли в чеському парламента інтерпеляцію в справі сього еп. Доситея, який пробуває на Чехах яко гість, а бере живу участь в протикатолицькій агітації.

Памятник св. Іванні d' Arc в Англії. Єпископ і капітула протестантської катедрі в Winchester-і рішили поставити пам'ятник Іванні d' Arc „яко чин експіації“. Статуя буде поміщена побіч кардинала Beaufort a, з роду Plantagenet-ів, який був єпископом в Winchester-і і одним з судії Іванні d' Arc.

Ось як історія дивно судить!

Населення Югославії під релігійним зглядом. Православних є 5.360.000; римо католиків 4.975.000; греко-католиків 39.000; мусулманів 1.360.000; протестантів 130.000; жидів 130.000; (подане за „Journal de débats“).

Товариство „Просвіта“ на Підкарпатській Русі. Дотепер має се товариство 3 філії, 41 читальню, 1500 членів. Вже в першому році свого естновання оснувала „Просвіта“ „Руський Театр“, який дотепер дав 23 представлень. Заснувала літературно науковий відділ, який дотепер видав 5 поучаючих книжок і мав 2 публичні виклади. Заснувала музей і бібліотеку. Має свій хор і зробила перші кроки для акції вибудування першого народного дому на Підк. Русі. „На перший рік“, як пише „Наука“, „се гарний результат, яким „Просвіта“ може похвалитися“.

Конгрес у Велеграді. В днях 4—6 серпня с. р. відбувся у Велеграді конгрес в справі сполучення Церков.

Між видатнішими учасниками були присутні: бельгієць Д. Herbigny, з Чехів архієп. др. Стоян, з Югословян еп. др. Няради, з Поляків о. Урбан Т. І. і др. Обширніший звіт з того зїзду подамо в слідуєчому числі „Ниви“.

Як се толкувати? В 14. та 15. числі „Gazet-и Kościelno-oj“ з с. р. в статті „X. Czerwiński: Archidyecezya lwowska obz. łacińś. w czasie najazdu ruskiego 1918|9“ читаємо таке: „Коли однак зважиться, що... до діла знищення польсько-латинського елемента втягнена зістала також уніятська Церков, то муситься прийти до переконання, що сі гвалти були дійсно сатанічної системи, яка наскрізь пересякла „українську“ душу. В душі сього народу вже передше мусіла бути заціплена скрайна ненависть до латинізму і польскости, а інвазія „українська“ тільки підала можливість для виладування тої ненависти на зовні.

Яко католицькому священникови з болізню приходиться

нам визнати, що ненависть „Українців“ до латинізму і польськості се в значній мірі оводі праці більшої частини духовенства уніятсько-„українського“, яке в своєму політичному діланні шло і йде якраз шляхом скрайної ненависти до латинського обряду і братньої народовости польської (ч. 14).

„Коли „українські“ гвалти...були наслідством системи, що стреміла до винищення Поляків-латиників на землі Східно-малопольській, то надужиття польського жовніра були спорадичні.

До тогож — що є надто важною обставиною — також сі польські надужиття були виключно реванжом за „українські“ гвалти, були відруховим самосудом декотрих відділів польського війська за збродні виконані через „Українців“ на Поляках. Звідти значна часть вини за надужиття польського жовніра паде на самих „Українців“, бо вони своєю брутальністю отсю пімсту викликали“.

„Кінчаючи наше оповідання, не завагаємося ані на хвильку висказати твердження, може позірно надто гостре, однак в дійсности згідне з правдою, що підставою идеології тої частини малопольських Русинів, які зовуться „Українцями“, є ненависть.

Ненависть до всього, що польське, поширювана серед руського народу через „українських“ провідників, мала та має в тім народі, після їх замірів, поглибити почуття осібної народної свідомости, званої „Українізмом“.

„Ненависть родила і рівнож родить багно очернень та фалшів, які „українські“ провідники ширять о Поляках так між своїм народом, як і між чужими за границею. Фалші розсівані за границею мають позискати симпатію інших народів для „українського народу“, а Поляків в опінії чужих понизити.

Ненависть викликала напад „український“ в листопаді р. 1918“. (ч. 15.; тим кінчиться те „opowiadanie“).

„Нива“ в тім щасливим чи нещасливим положенню (вже як хто собі хоче толкувати), що деякі загорілці нападають на неї, що вона замало патріотична... „Gaz. Kościelna“ певно не страхається подібних закидів зі сторони своїх читачів, бо, як наведені цитати свідчать, її читачі можуть часами мати таке вражіння, що читають ультра-шовіністичну, національну газету.

Міжтим декотрі, навіть політичні, польські газети нині вже трохи инакше говорять, як „Gaz. Kościelna“. Так варшавський „Nasz Kurjer“ в статті під заголовком „Державна криза“ висказується:

„Окреме поняття маємо — наслідком пострадання здатности до льогічного думання — про справедливість. Все,

що якийсь загорілець рахує за наше, уважаємо за потрібне здобути, хоч подібну підставу до власности з боку іншого висміваємо як абсурд і безличність. Звідсіль родиться у нас постійне зденервовання і претенсії до цілого світа, що нас — мовляв — кривдять. При цім дійшли ми до переконання, що майже всі держави — се згряя лотрів, а ми — одні в світовім пеклі святці.

Рівночасно з великими претенсіями для себе, терпимо на занепад всяких моральних обовязків ..

Дійшло прямо до сього, що ніхто нас на світі серіозно не трактує, що цілий світ уважає нас за людей неправильного припадку“.

Що отже на річи?

Виділ Т-ва ап. Павла закупив вже парцелю під каменю (у Львові), щоби добре ульокувати зібрані гроші на „Свящ. Дім“, бо о закупні каменюці покищо не може бути мови. Виділ робить старання, щоби за свіжо зібрані гроші купити другу парцелю, бо марки п. нині перетримувати, се певна страта. Просимо о поспіх з жертвами.

Справлення ошибок, які знайшлись в „Ниви“ ч. 6—7. у виказі жертводавців на „Священичий Дім“. Видруковано : о. Пелех І. 1000 має бути 1100, о. Хавлюк 1500 має бути 500, о. Шніцер 1000 має бути 1500. Пропущено : о. Скасків Григорій, Княжолука 1000 Мп., о. Тимків Іван Рахиня 1000 Мп.

Через помилку в попередньому числі „Ниви“ без вини Редакції пропущено довший уступ в розвідці о. дра Галушинського „Значіння св. письма в проповідництві“.

Подяка

Управа Інституту ім. св. Йосафата у Львові при ул. Петра Скарги ч. 2а. складає отсим найсердечнішу подяку всім ПТ. Отцям Добродіям, які в шк. р. 1920|21. через відправлення Служб Божих жертвували їм належні стіпендії на удержання сиріт, приміщених в тімже Інституті. Імена ПТ. Жертводавців суть слідуючі: 1. Преосв. Епл. Луцький о. Др. Йосиф Боцян 2 інт. Впр. оо: 2. Білецький Николай 25 інт. — 3. о. Др. Богачевський Константин 34, — 4. о. Волинець Михайло 9, — 5. о. Гарана Іван 10, — 6. о. Глуховецький Василь 10, — 7. о. Горникевич Теофіль 20, — 8. о. Депутат Теодор 10, — 9. о. Дзерович Юлія 20, — 10. о. Дзяма Дамян 10, — 11. о. Дрелих Василь 10, — 12. о. Др. Карло Єрми 10, — 13. о. Жигаль Іван 10. — 14. о. Заворотюк Михайло 32, — 15. о. Др. Іщак Андрій 5, — 16. о. Каленюк Зенон 5, — 17. о. Кіт Михайло 10, — 18. о. Коверко Ма-

ксим 10, — 19. о. Кузьмович Зенон 15, — 20. о. Кулик Василь 10, — 21. о. Курилас Василь 30, — 22. о. Лада Михайло 45, — 23. о. Левинський Юліян 5, — 24. о. Др. Левицький Ярослав 15, — 25. о. Лужницький Левнід 3, — 26. о. Лучинський Іван 10, — 27. о. Мартинків Йосиф 50, — 30. о. Міхур Данило 10, — 31. о. Проскурницький Мирослав 20, — 32. о. Процик Дмитро 10, — 33. о. Райх Осип 5, — 34. о. Стернюк Волод. 25, — 35. о. Сухий Волод. 1. — 36. о. Сень Василь 2, — 37. о. Тимків Іван 5, — 38. о. Токар Іван 10, — 39. о. Чайківський Теофіль 10, — 40. о. Яцковський Михайло 10. — Разом 563 інт. — з чого доходи Інституту збільшились о 87.700 Мп. — Рівночасно щиру подяку складає Управа Інституту всім тим ПТ. Отцям і Панам Добродіям, які попри інші так многі жертви на церковні і народні цілі не позабули на Інститут ім. св. Йосафата, в яким удержуєсь безплатно около 30 сиріт, і своїми дарами чи то в грошах чи в харчах причинились до поліпшення матеріяльного стану Інституту. Імена жертводавців: Впр. о. М. Кінаш з Америки 5.000 мп. — о. Д. Хомяк з Америки 1.700 мп. — Всесв. о. Др. Бартошевський Іван 4.000 мп. — о. Николай Марков збірка 1.800 мп. — п. Мельник Іван 1.000 мп. о. Волинець Михайло 1.100 мп. — о. Крилош Токар Іван 200 мп. — о. Лучинський Іван 361 мп. — п. Кобзар Петро 500. — о. Курилас Василь (збірка) 116.50 мп. і 400 кг. бульби. — о. Сосенко Антін 130 мп. — п. Бігус 100 мп. о. Кулик Василь 63 мп. і 1 кг. масла, — Т-во „Руслан“ 150 мп. — п. Клезор Микола 60 мп. — п. Др. Чубатий Микола 100 мп., о. Горчинський Омелян 20 мп., о. Целевич Антін 20 мп. — о. Кюверко Максим 100 кг. бульби, — о. Гарана Іван 500 кг. бульби.

Львів, дня 10. вересня 1921.

о. Іван Бучко

ректор Інституту ім. св. Йосафата.

КРАЄВИЙ АДВОКАТ

Др. Володимир Охримович

у Львові, вулиця Словацького ч. 14.,

приймає від 5 до 7 години по пол.

Всякі письма в справах правної поради надіслані під поданою висше адресою полагоджується безпроводочно.

На „Священичий Дім“ зложили

від червня с. р.:

	Мп.		Мп.
о. Антонишин М. Горо- док	650	о. Карачевський В. Чер- нтяни	1000
о. Алексеви́ч І Львів	500	о. Курилас В. (збірка) Жи- равка	200
о. Боднарчук Г. Братківці	1000	о. Карпинський А. Целіїв	1000
Брацтво в Братківцях	500	о. Кіналь Л. Кадлубиска	1000
о. Білинський Я. Помірці	1000	о. Ковальський А. Куль- парків	1000
о. Бачинський П. Глиняни	1000	о. Костишин Е. Балучин	1000
о. Бойко Г. Підгайчики	1000	о. Кравчук Й. Фирлиївка	1000
о. Боберський О. Палюхів	1000	о. Коритко А. Ляшки кор.	1000
о. Білинський К. Гуменець	1000	о. Каленюк О. Тисів	2000
о. Баричко М. Щирець	300	о. Коцюба І. Тисьмениця	1000
о. Бачинський Ю. Велико- поле	1000	о. Кудрик Т. Рогатин	1000
о. Базилевич К. Берлин	1000	о. Клодзінський М. Пуця- тинці	1000
о. Боднар Ю. Баличі	500	о. Костек Й. Покрівці	1000
о. Войнарі́вський Ю. То- порівці	1000	о. Калинський І. Волиця к.	200
д-р Вергун П. Синьків	1000	о. Клюка В. Дошниця	1000
о. Волошин І.	1000	о. Кухта А. Ляховичі н.	1000
о. Гайдукевич Е. Носів	500	о. Кумановський А. Нім- шин	200
о. Грабець Д. Обертин	1000	о. Кульчицький К. Підпе- чари (збірка)	3630
о. Гаврилюк С.	1000	о. Красій К. Боришківці	1000
о. Грицай Й. Колодіївка	1000	о. Лиско В. (збірка) Са- сів	1000
о. Ганас А. Печенія	1000	о. Левицький В. Ляцьке	1000
о. Головкевич І. Тепсарь	1000	о. Левицький В. Жукотин	1000
о. Глинський П. Деренівка	1000	о. Лятишевський І. Лан- чин	1000
о. Грималюк М. Тишківці	1000	о. Лучаківський Я. Орава	1000
о. Ганкевич М. Винятинні	550	о. Левинський Ю. Сине- відсько в.	1000
о. Герасимович В. Терпи- лівка	1000	Левицька Зузанна Львів	50
о. Ганушевський М. Дора	2000	о. Лушпинський І. Соко- лів	1000
о. Грушкевич П. Смільно	100	о. Лонкевич А. Потутори	500
о. Гавронський М.	1000	о. Левицький Ю. Скалат	1000
о. Галандюк А. Болахів	500	о. Микитин О. Ліски	1000
о. Гайовський О. Зарва- ниця	2000	о. Михайлів І. Веринь	500
о. Дзьоба Т. Руда	1000	о. Марчак В. Угринів	1000
„ збірка	3000	о. Майорчак М. Калуш	1000
о. Демчинський Н. Броди	1000	Мельник В. богослов Львів	2000
о. Дудкевич Е. Львів	1000		
о. Еффі́нович Т. Попівці	1000		
„ збірка	328		
о. Залужний Л. Заланів	1000		
д-р Ішак А. Підберезці	500		
о. Красіцький А. Ковалівка	1000		

	Мп.		Мп.
о. Олійник П. Рогачин	1000	о. Сень В. Завидовичі	880
о. Ощипко В.	1000	о. Стеблецький В. Горо-	
о. Оробець С. Росохач	1000	док	1000
о. Осадца Полоничі	1000	о. Томчин В. Лука	1000
о. Охримович Роман Урич	1000	о. Терещук В. Полтва	1000
д-р Охримович В. адвокат		о. Тимус А. Гумниска	1000
Львів	2000	Уряд парох. Погорилівка	2000
о. Павлюк С. Сілець	1000	„ „ Девятники	1000
о. Подлісецький Е. Утіховичі	1000	„ „ Сваричів	500
о. Подляшецький С. Увисла	1000	б. Федин А. Копичинці	1000
д-р Партицький Й. адвокат		о. Фіцалович Р. Швейків	1000
в Станиславові	1004	Фок І. богослов, Тисова	900
о. Павуха В. Смільно	1000	кличе всіх богословів, що	
о. Радзикович О. Вишенка	1000	були на відпусті в Каль-	
о. Рудкевич Ю. Лешнів	1000	варії.	
о. Рілецький Р. Глинка	1000	о. Фенчинський І. Голос-	
о. Руденський А. Невочин	1000	ковичі	500
о. Раковський М. Жидачів	1000	о. Хавалка І. Хмільно	1000
о. Ратич І. (вдруге) Березовиця	1000	Церков в Боратині	500
о. Сімович М.	1000	„ в Лозині	300
о. Семенюк А. Сорока	1000	о. Цегельський Т. Струсів	500
о. Слободян І. Черепи	1000	о. Цурковський М. Пчани	250
„ збірка	2300	о. Цар Т. Мавковичі	1000
о. Скоробогатий В. Нижнів	1000	о. Чикета І. Дубравка	500
о. Соневицький М. Велеснів	1000	о. Чорний В. Вільшаниця	1000
о. Садовський А. Глиняни	1000	„ збірка	1000
о. Стецько С. Камінка	1000	о. Чехут П. Іванівці	1000
о. Світенький С. Ладичин	1000	о. Чубатий Т. Язловець	1000
Світенька Марія „	1000	о. Черкавський М. Дахнів	250
о. Сенік К. Бережниця	1000	о. Чичула І. Дністрик	
о. Скоробогатий В. Добрянни	1000	дуб.	1000
о. Саврій П. Вербовець	1000	о. Шкломида І. Копчаки	1000
о. Сендецький І. Золотники	50	о. Щуровський М. Нінів д.	500
		о. Юрик А. Сівка С.	1000
		о. Роман Охримович, па-	
		рох Урича, (на пам'ять	
		свого бл. п. батька Юлі-	
		яна, б. пароха в Сене-	
		чалі)	100.000
		‰ до червня	268 мп. 44 ф.

СВІЙ ДО СОГО!

СВІЙ ДО СВОГО!

∴ ПЕРША ОДИНОКА УКРАЇНСЬКА АРТ. БРОНЗІВНИЧА РОБІТНЯ ∴

ІВАНА КУЗЬМИЧА

Львів, вулиця Бляхарська ч. 11.

(Дім Ставропіг. Інститута.)

Виробляє знаряди церковні як: пауки, вівтарці, монстранції, патериці, чаші, хрести, всенощники і пр. з всякого рода металів ц. є бронзу, міді, срібла і т. п.

Приймає до огневого позолочення чаші, монстранції, як також всякі наприви з обсягу церковних річей по найдешевших цінах. Купує срібло, мосяж, цину і платить найвищі ціни.

**ПРИНИМАЄ РІВНОЖ
ЗАМОВЛЕННЯ НА ДЗВОНИ.**

Заохочені ласкавим при-
няттям перших двох томів „**Божого Слова**“ зі сторони Впр. от-
ців приступаємо до
видання III. тому проповідий

„БОЖЕ СЛОВО“

Появиться він в перших днях жовтня ц. р. і буде обій-
мати проповіді на всі неділі і празники
від 14. вересня до I. неділі великого посту.

Передплата на сей том виносить 250 Мп. а 30 Мп. на опа-
кування і реклямовану посилку.

З огляду на величезні кошти видавництва, просимо ласкаво вчасно
зголошуватися і надсилати найдальше до 15. жовтня ц. р. перед-
плату, щоби ми могли упорядувати скількість накладу. Ціна
книжки в розпродажі буде значно підвищена. Гроші слати на адресу:

Адміністрація „Божого Слова“,
Львів, вул. Бляхарська ч. 18. II. поверх.

ВЖЕ ПОРА ПРИСЛАТИ ЗАМОВЛЕННЯ НА

СТУДЕНТСЬКИЙ
КАЛЕНДАРЕЦЬ

„ІДЕЯ“

(НА РІК 1921/22)

який небаром появиться. Збільшений формат — гарні черенки — почвірне „календаріюм“ — уліпшені записники — адреси студентських організацій — актуальний зміст.

— — **Календарець одинокий у своєму роді.** — —

Для більших замовлень шкільних, комісових і т. д. (хоч зо 50 прим.) дається високий епуст — спішіться, щоби не забракло, як минулого року. Пришліть завдаток по 20 Мп. від одного примірника. Повну ціну подається в часописях по її установленню.

Впр. Отці Катехити хай ласкаво звернуть увагу молоді на високу знижку при масових замовленнях — Усі учні вищих клас повинні мати свій студентський календарець.

Замовлення враз із завдатком посилається на адресу:

Видавництво „ДОБРА КНИЖКА“
Львів, вулиця Содова ч. 4.

Важне для Впр. 00. Катехитів!

КАЛЕНДАРЕЦЬ
ДОЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ
(великі букви).

Чепурненький, симпатичний формат — гарний образочок на окладинці — тепла, зрозуміла діточа мова — щире християнське чуття — дешева ціна — це деякі прикмети цього календарця.

Календарець повинен найтися в руках кожної української дитини!

Замовляйте на адресу:

Видавництво
„ДОБРА КНИЖКА“
Львів, вул. Содова ч. 4.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ЗАМОВЛЕННЯ НА

ПІДРУЧНИЙ
КАЛЕНДАРЕЦЬ

ДЛЯ

УКРАЇНЦІВ-ІНТЕЛІГЕНТІВ

Поважний зміст — практичні записки — дешева ціна — при замовленню більшої кількості епуст.

Замовляти

У ВИДАВНИЦТВІ
„ДОБРА КНИЖКА“
Львів, вул. Содова ч. 4.

ХРИСТІЯНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО
„ДОБРА КНИЖКА“

1) <i>Сміх</i> , жарти й дотепи	50	Мп.
2) <i>Міх сміху</i> , 338 жартів	50	„
3) <i>Г. Костельник</i> : Помершій донечці — поезії	50	„
4) <i>В. Лімниченко</i> : З війни, поезії	40	„
5) <i>В. Лімниченко</i> : Хуртовина, поезії	60	„
6) <i>К. Поліщук</i> : Скарби віків, легенди	60	„
7) <i>К. Поліщук</i> : „Воєнко“, оповідання	40	„
8) <i>З. Лягерлеф</i> : Дві легенди	20	„
9) Правила нового правопису	5	„
10) <i>Анко</i> : Аматорський театр, підручник до владжування амат. вистав	60	„
11) <i>Др. Г. Костельник</i> : Границі демокра- тизму, соціяльна студія	120	„
12) <i>К. Май</i> : Проклятий, опов. з подо- рожі по Азії, для молоді, з об- разками	40	„
13) <i>К. Май</i> : Воскресення, опов. з Бра- зилії, для молоді, з образками	60	„
14) <i>В. Полянський</i> : Дядько Тарас, сцен- ка для дітей	25	„
15) <i>В. Софронів</i> : Під сміх війни, нариси	40	„

та всі українські видання релігійного змісту
та книжки для дітей і молоді
(на бажання ціnnик 20 Мп.)

Ладяться до печатання:

Др. Г. Костельник: Пісня Богові

Йоганнес Ерґензен: Притчі з данського

Зельма Лягерлеф: Христові легенди зі шведського

Епископ П. Кеплер: Більше радості з німецького

Замовлення й датки просимо слати на адресу:

Видавництво „ДОБРА КНИЖКА“

М МОХ, Львів, ул. Содова 4.

Замовлення можна також слати до адміністра-
ції „НИВИ“.

Видавець: Товариство св. Апостола Павла.

Відповідальний редактор: о. Д-р Гавриїл Костельник.